25 szám

a zöld jelzés Kerényi Györgytől

ad Ms 10.234/n

Arany János - énekelte

Dalok

Marta Gabriela

összeállítása

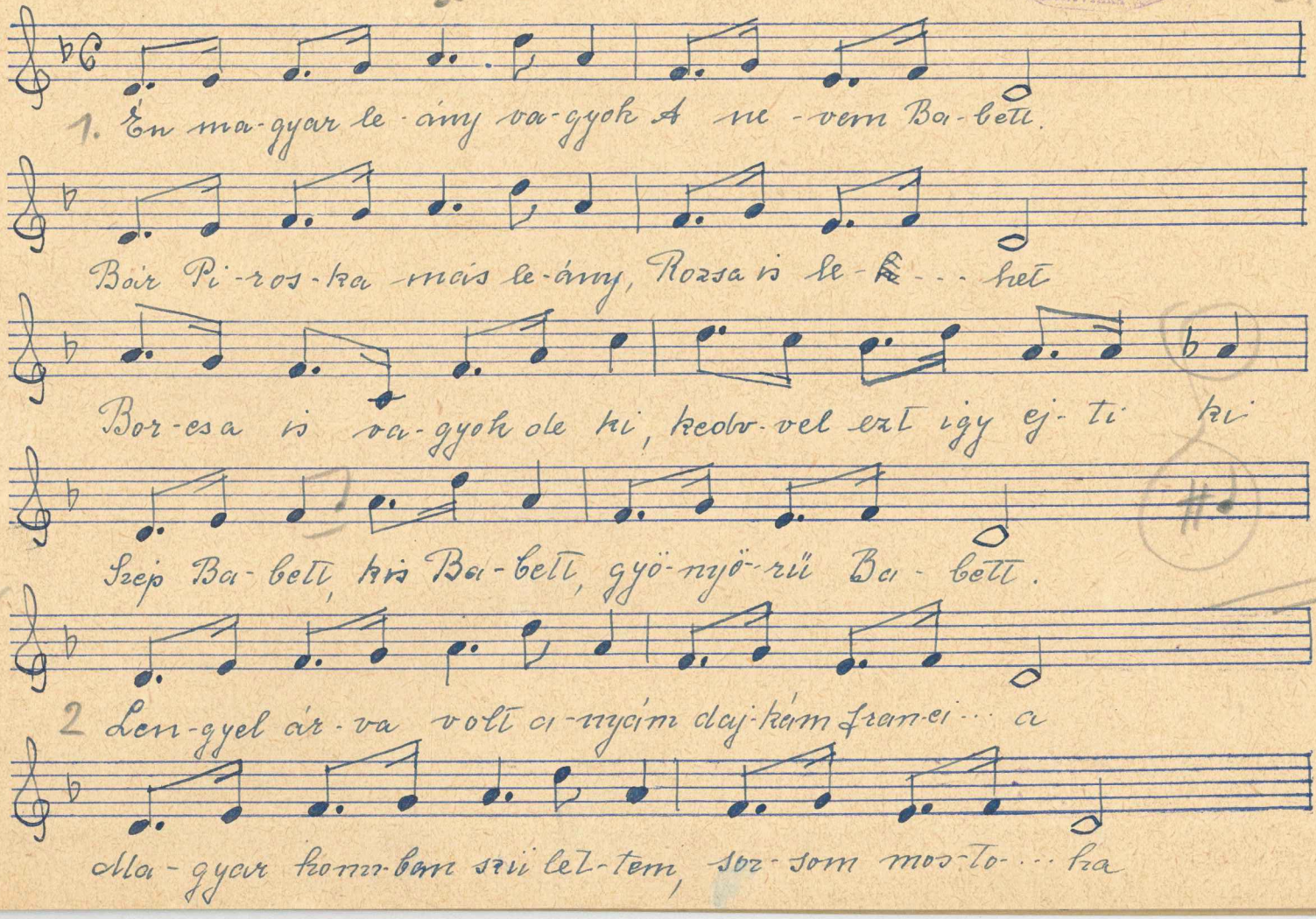
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

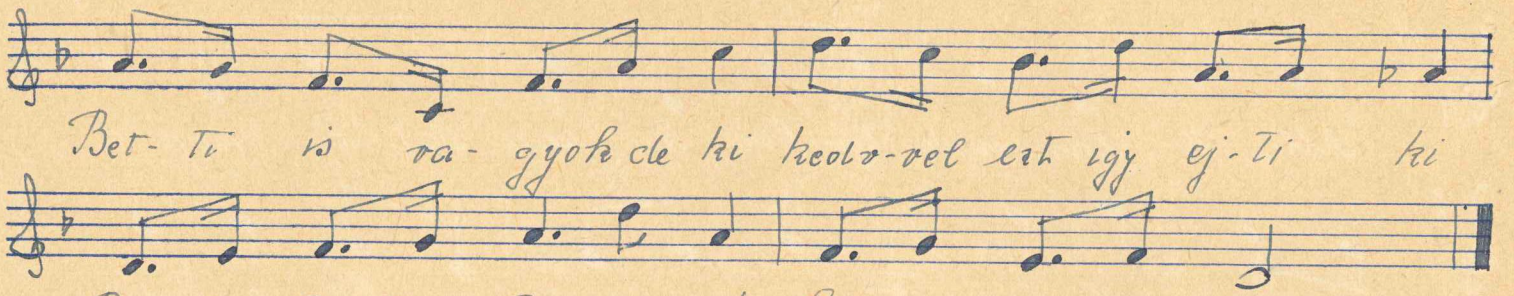
Timisoara 1956 Jaminsky

Én magyar leány vagyok.

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

=Tükrös

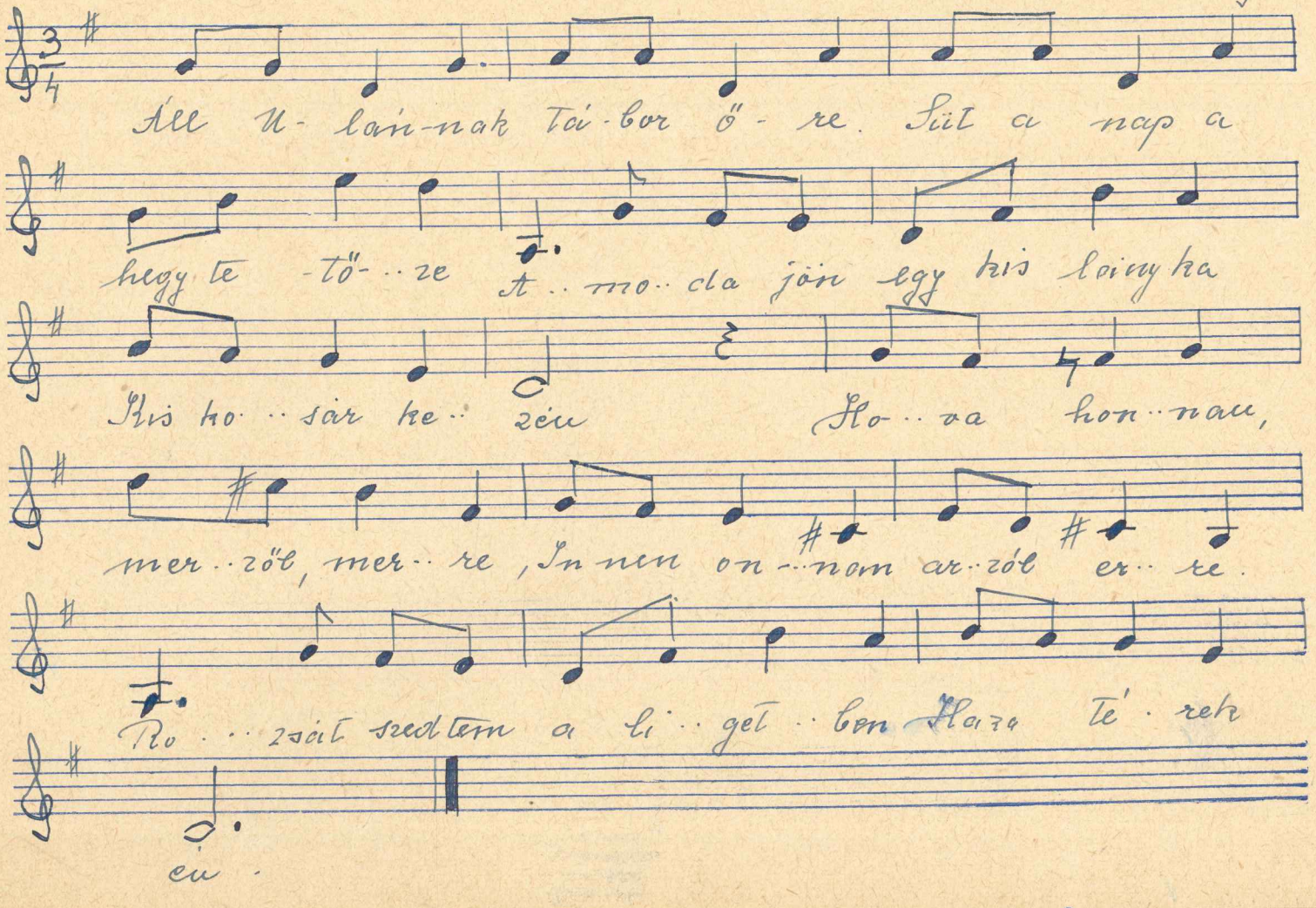

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Áll Ulainak tábor őre.

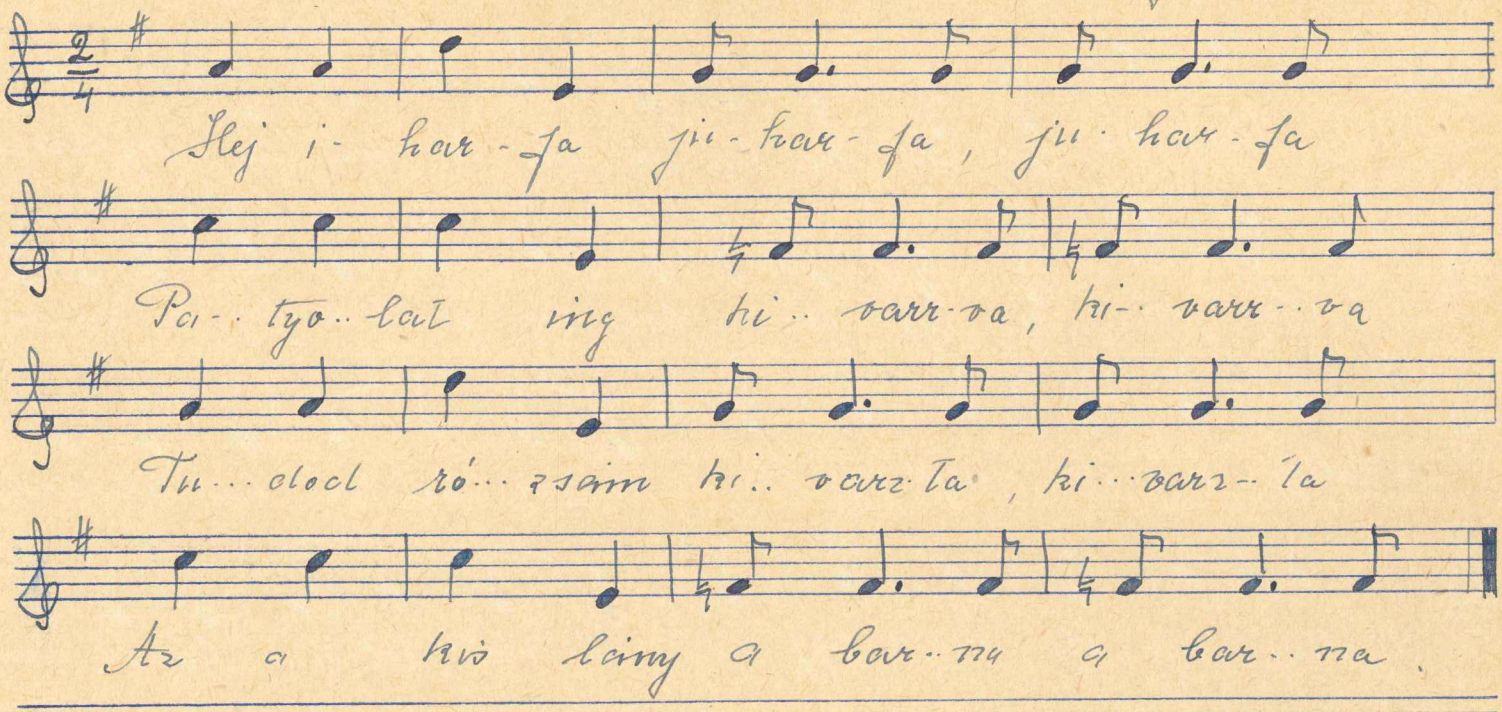
Zenéjét szerezte Wianowsky.

Zenéje Simonffy-tól
Ld. 71. l. Ma
(74

Hej iharfa, jiharfa

Szövegét és versét írta
Arany János

Patyolat ing, jegy kendő
~~Abulik az ő esküvő~~
~~Az ünnepben hivatalnak~~
Ünnep ulán elveszlek.

Szövegét arg cs 1850-ben

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

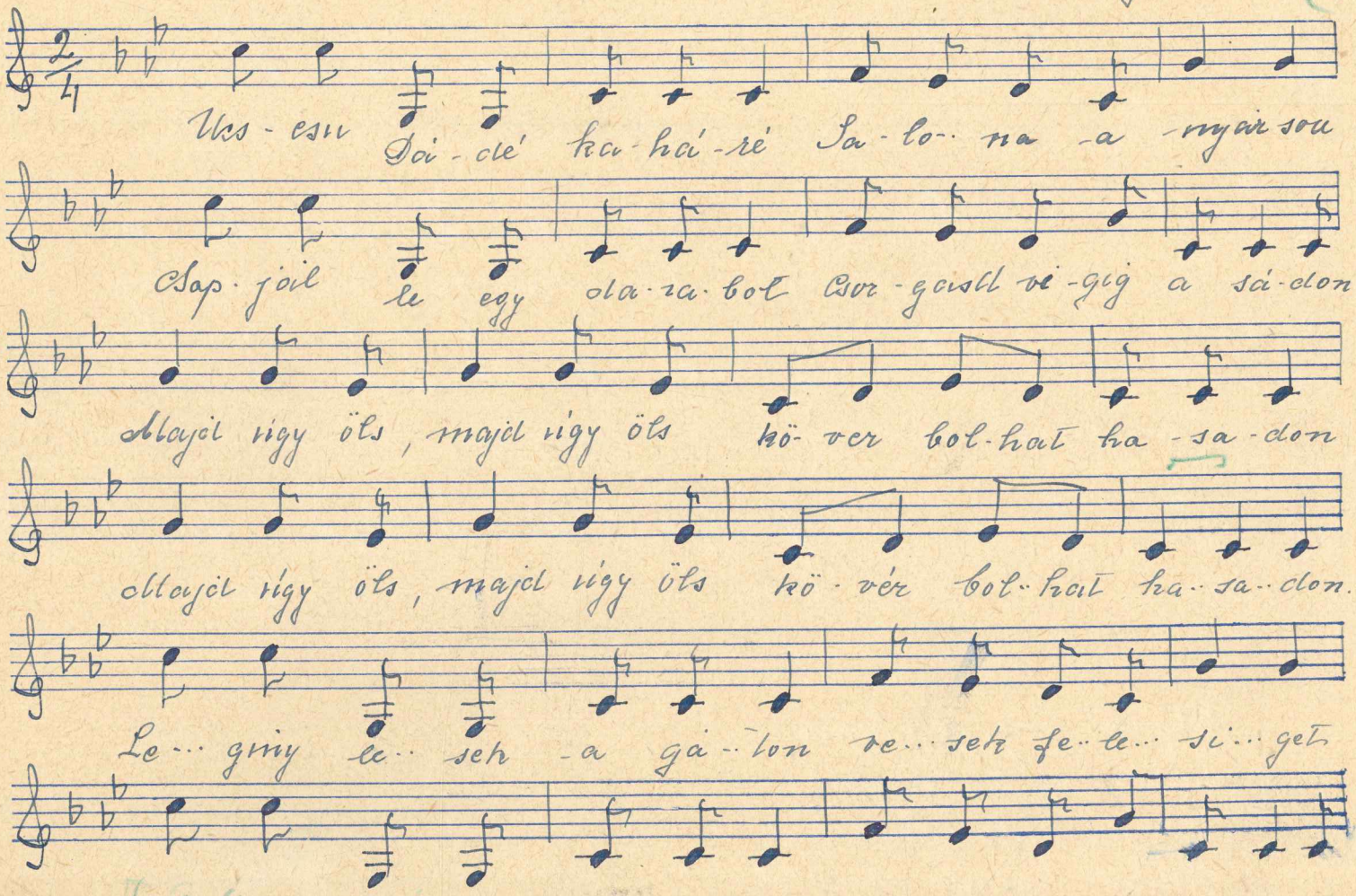
39. dal

Erdő. 27 lap

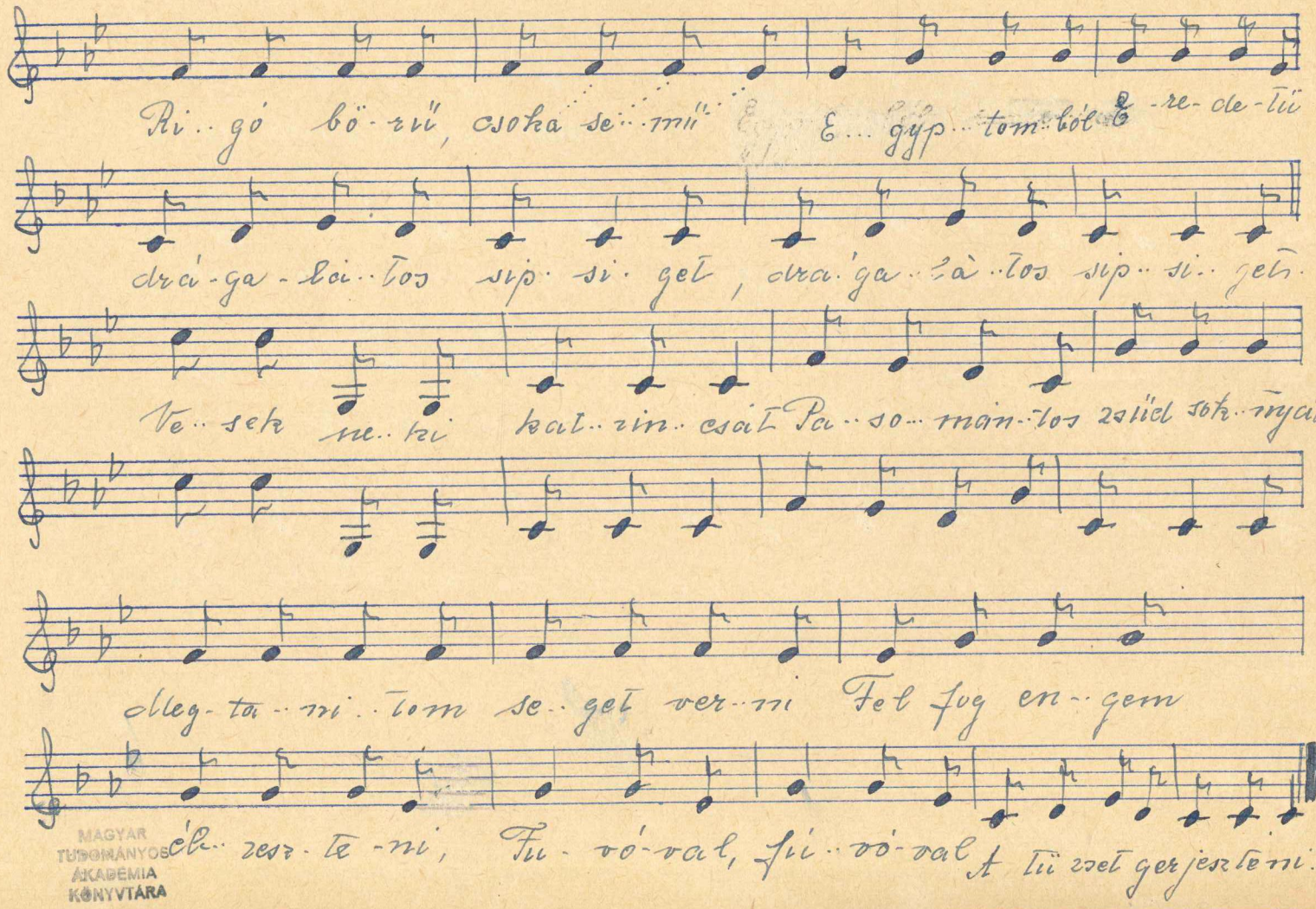
Czermi György Bakoly Ilkói vázlata 1872.

Cigány legény alala

Zenéjét és versét
irta
Arany János

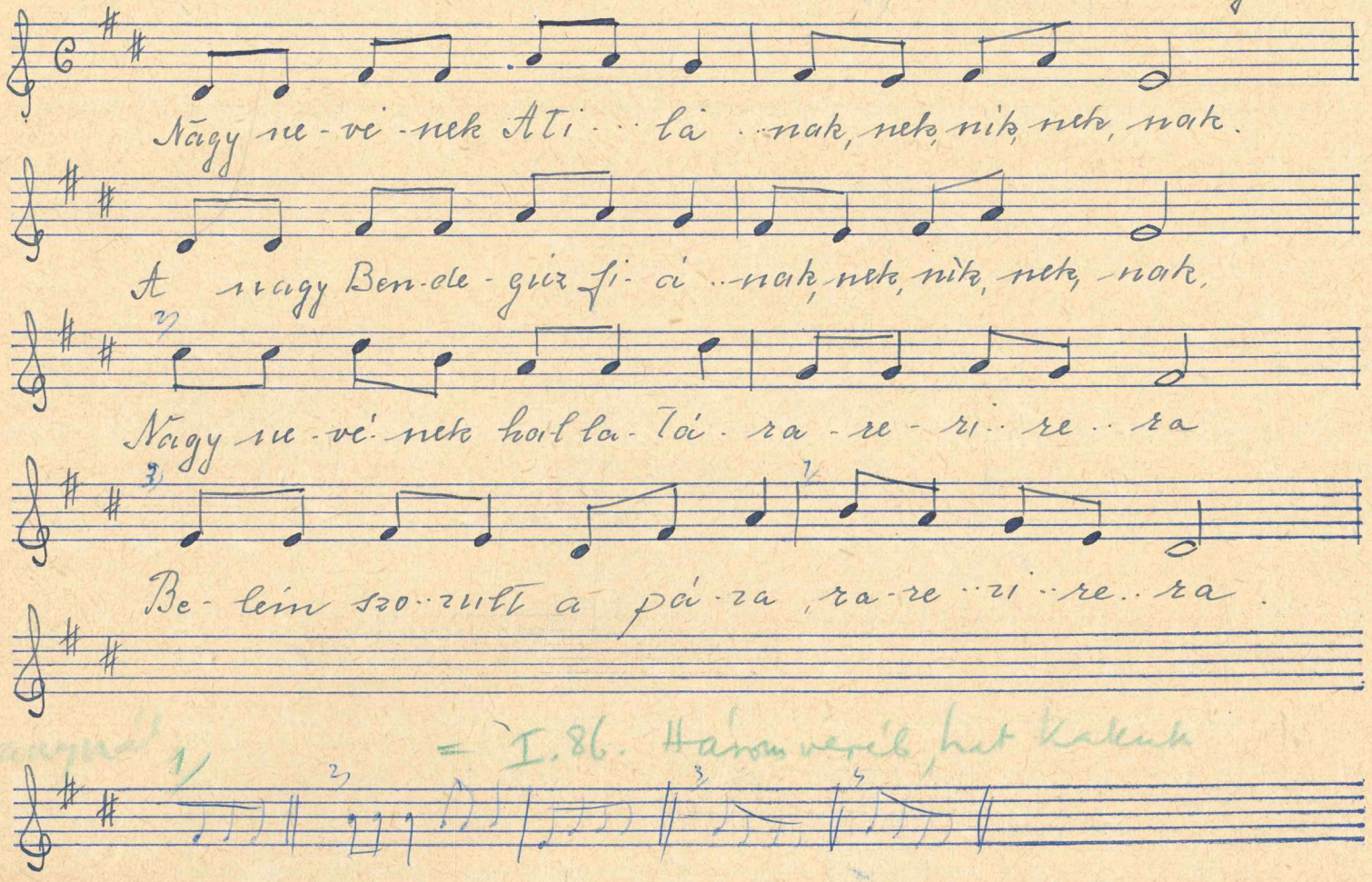

Bartalus 1873.
lejegyzése

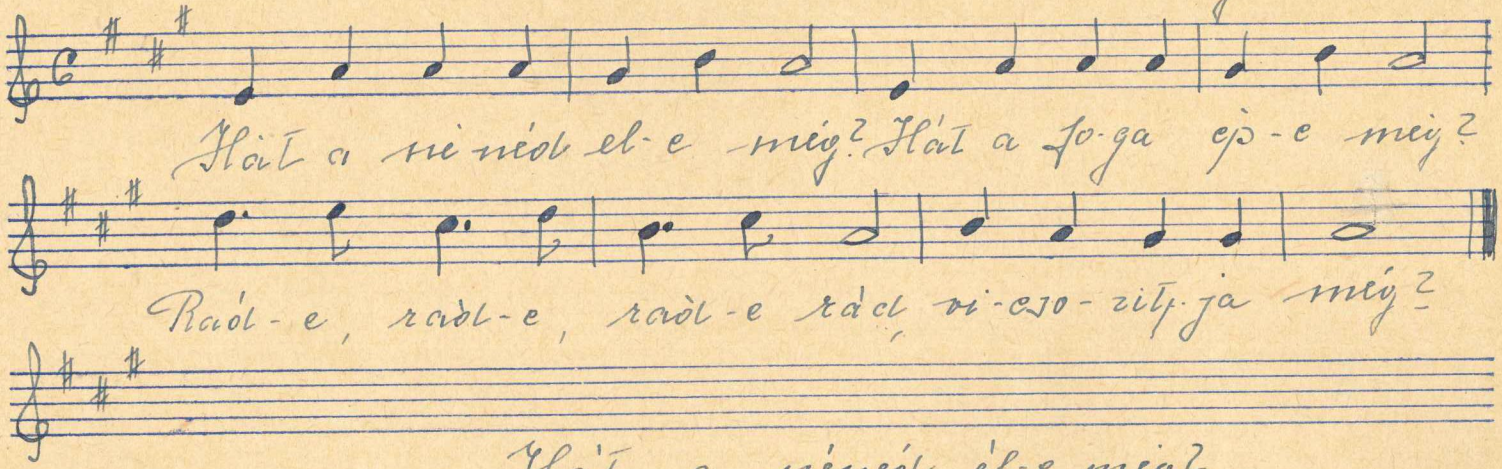
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Nagy nevének Atillának Zenéjét és versét írta Arany János

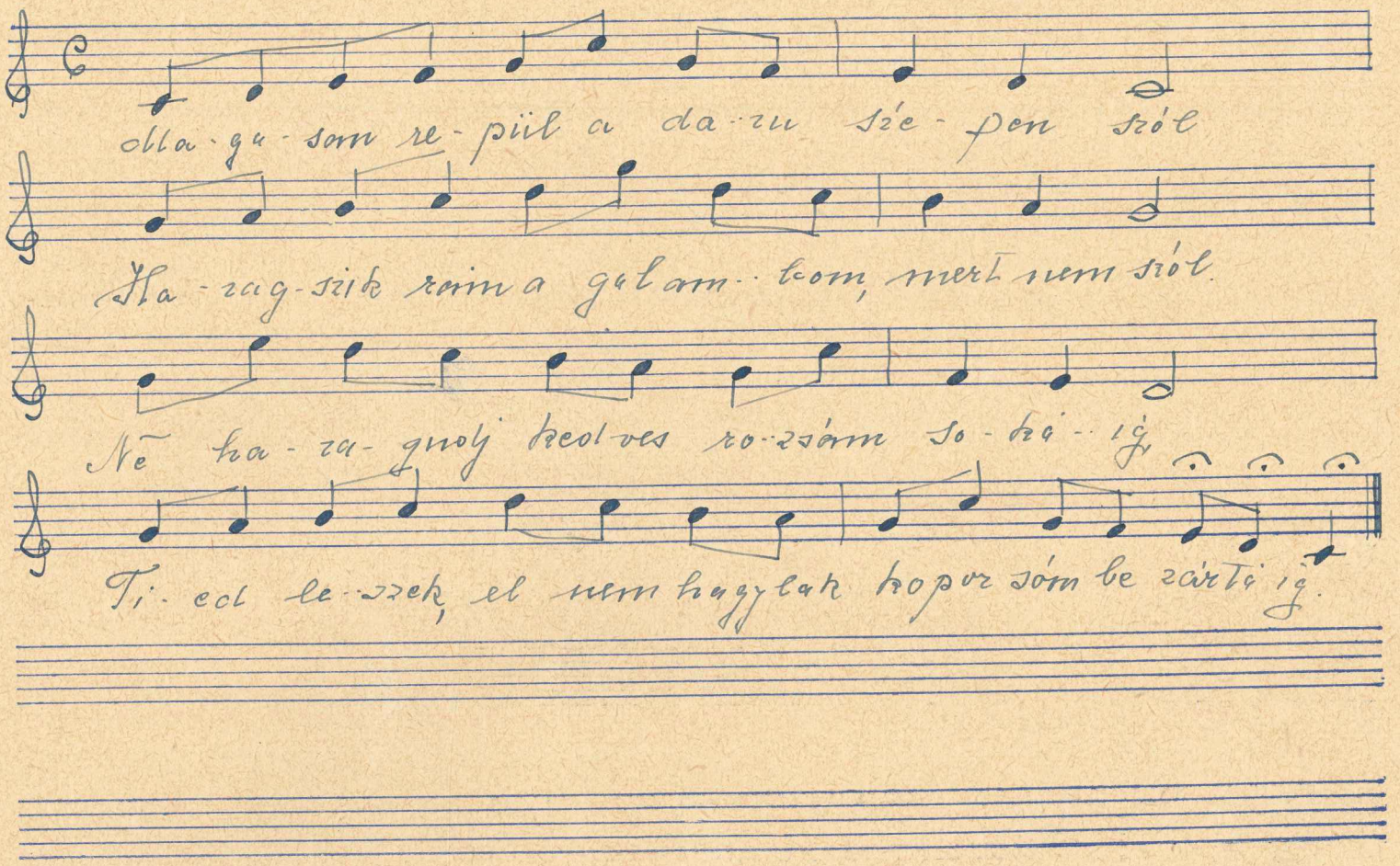
Hát a néném.

Zenéjét és versét írta Arany János

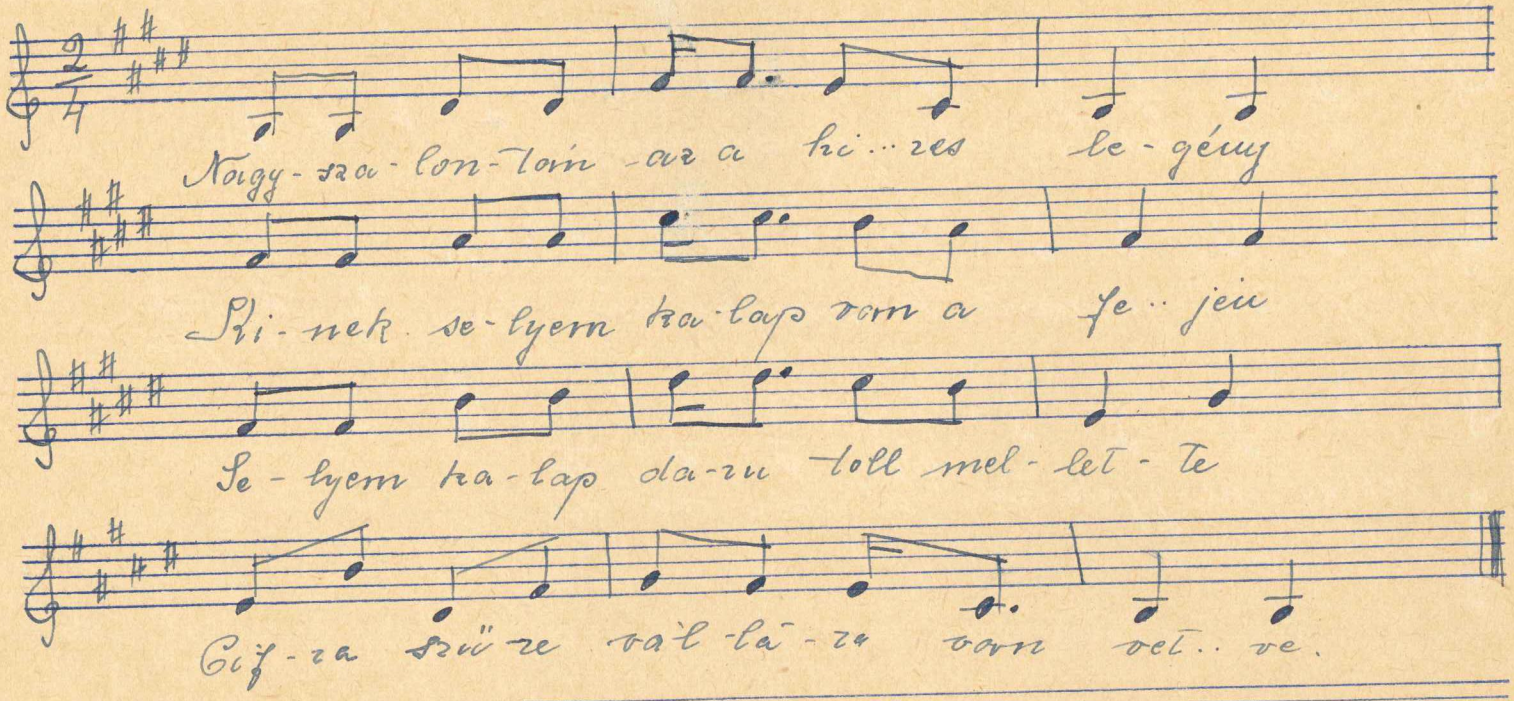
MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Magasan repül a daru

Nincs

Nagyszalontán az a híres legény

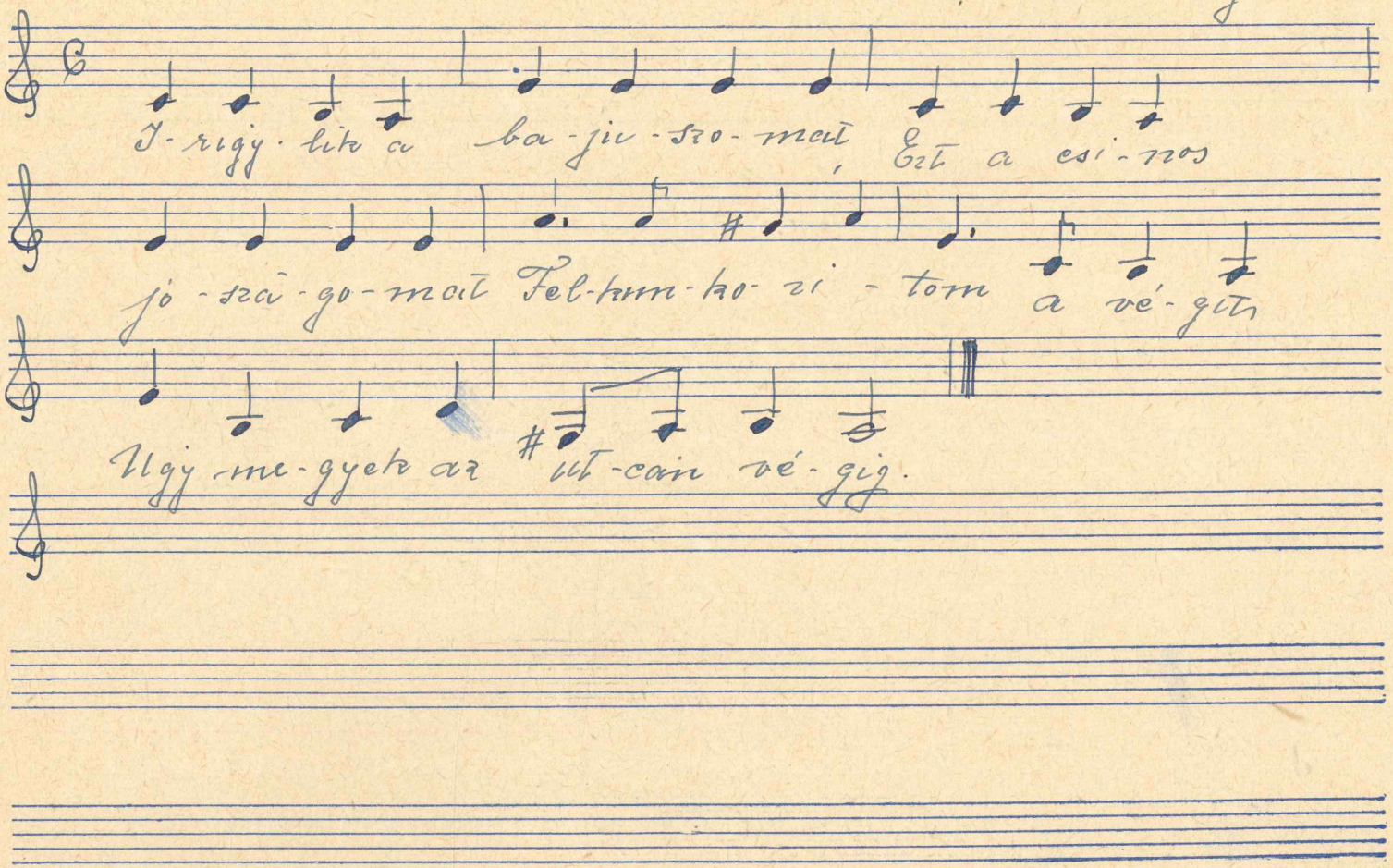
Nagyszalontán, az, a híres legény
Pinek selyem ruha van derekán
Selyem ruha, fekete szőr bőrű
Pici lábán lakkos orrú cipő".

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA
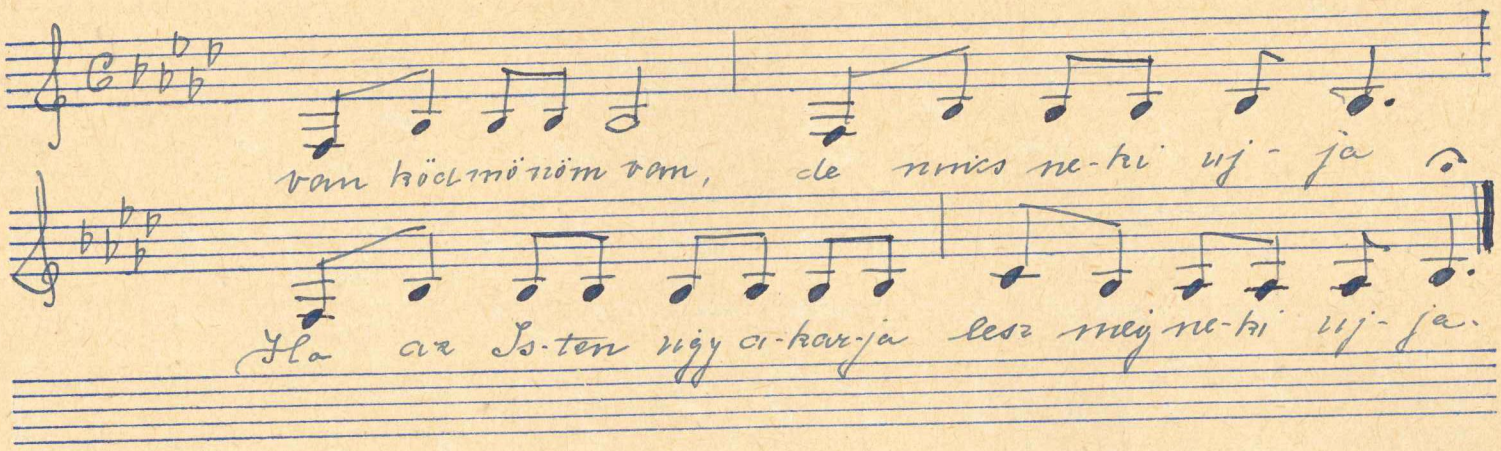
29. dal
variáns.

Irigylik a bajiszomat

Lenejčl és verseh
irta
Nagy Jánosné

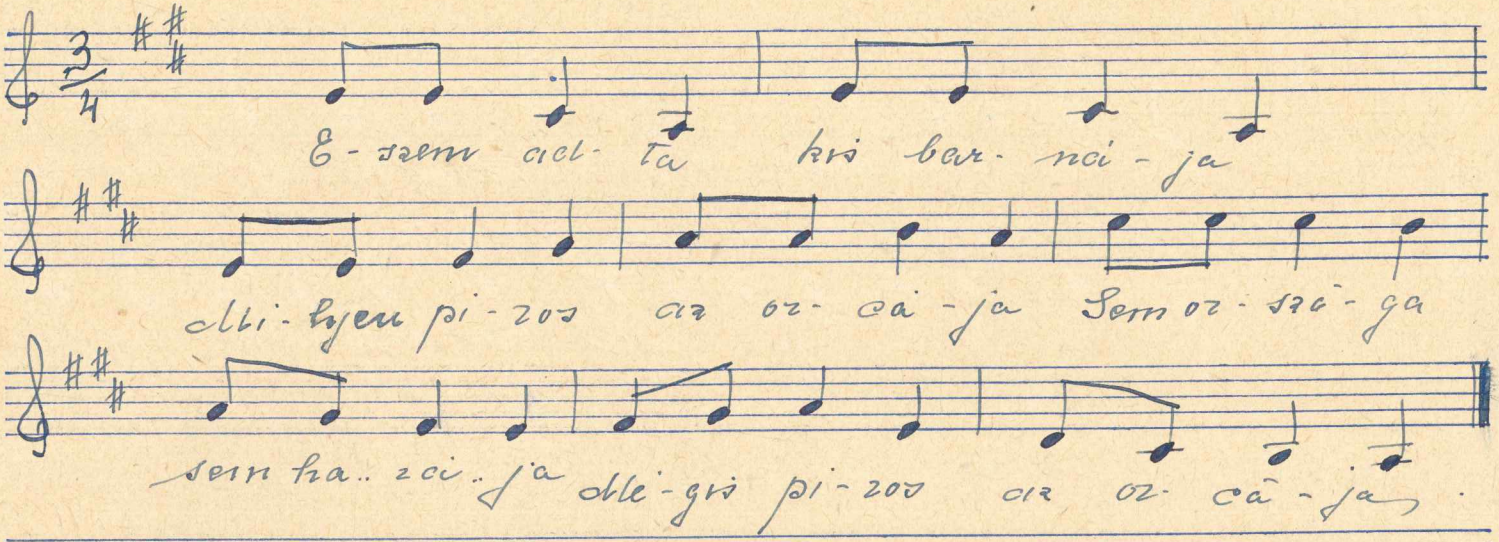
Van ködmönöm..

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Nincs

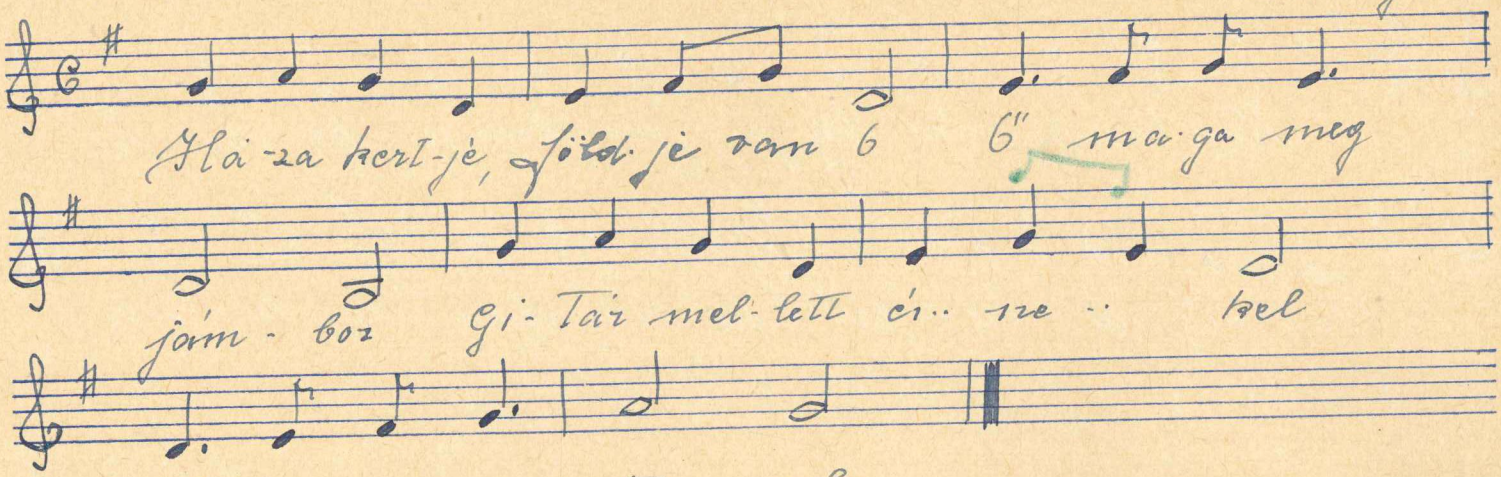
Ezzem-adta kis barnája

Ezzem adta kis sörtéje
Alléj mi nem jött az eszébe
Sem kalapja, sem mentéje
Alléjó ön vagyok eszébe . . .

Háza, kertje, földje van

Zenéjét és versét írta Arany János

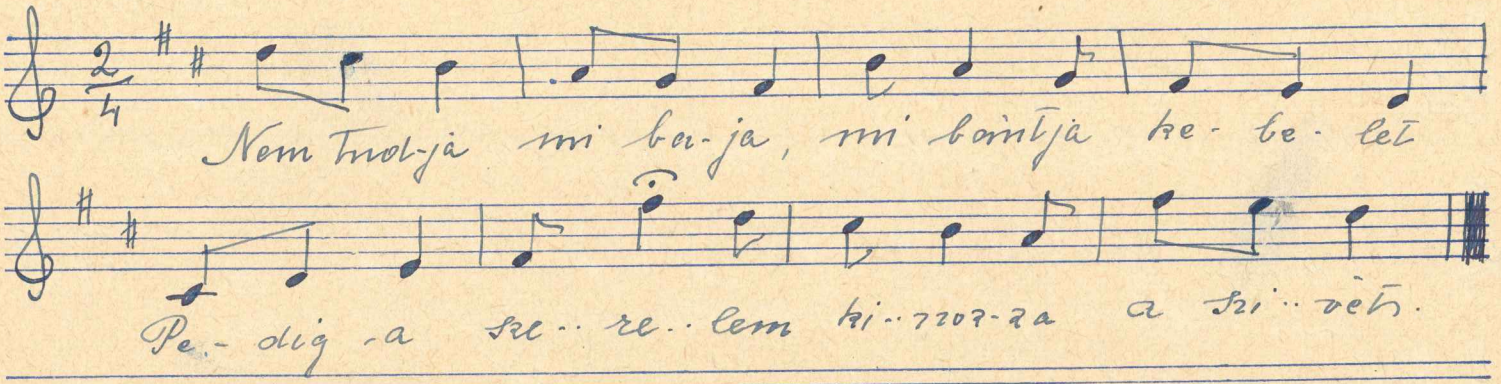

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

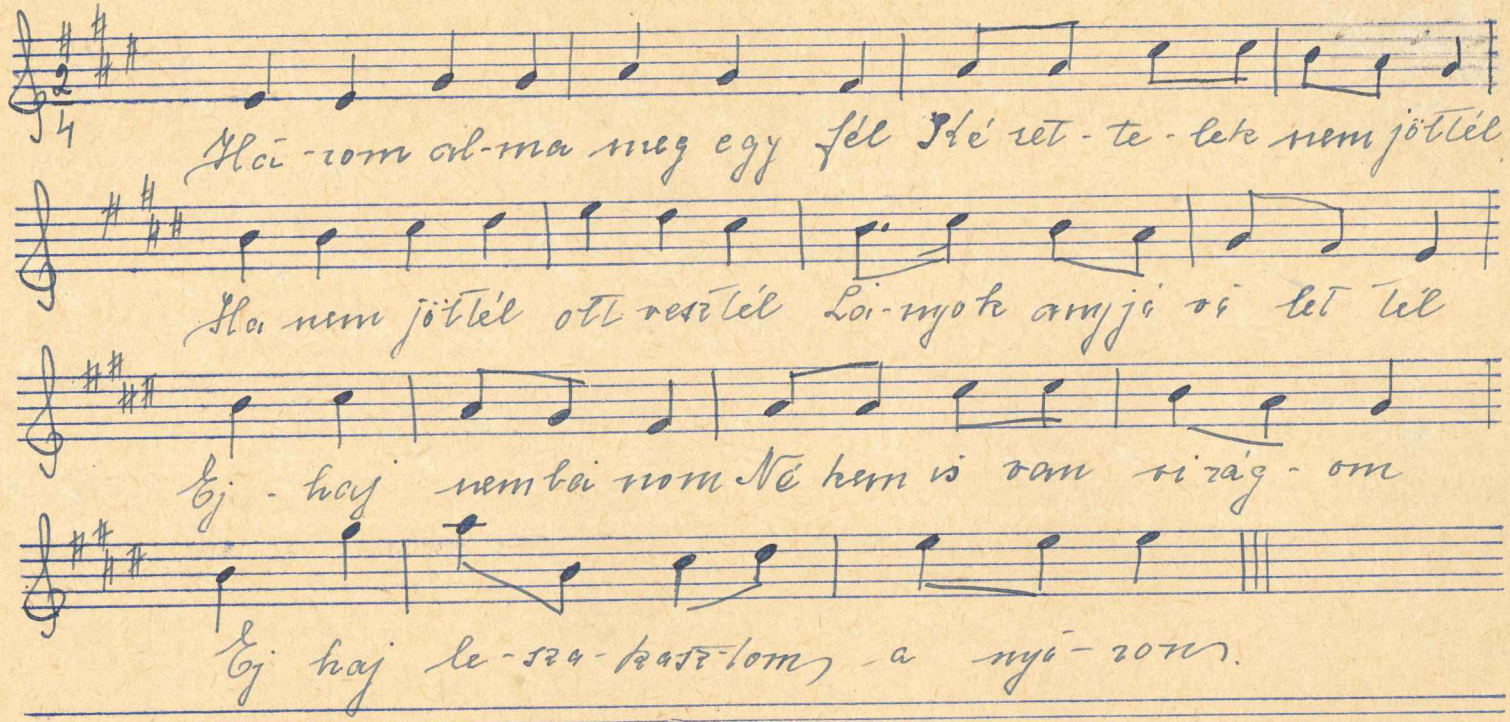
Nincs

Nem tudja mi baja

Zenéjét és versét írta Arany János

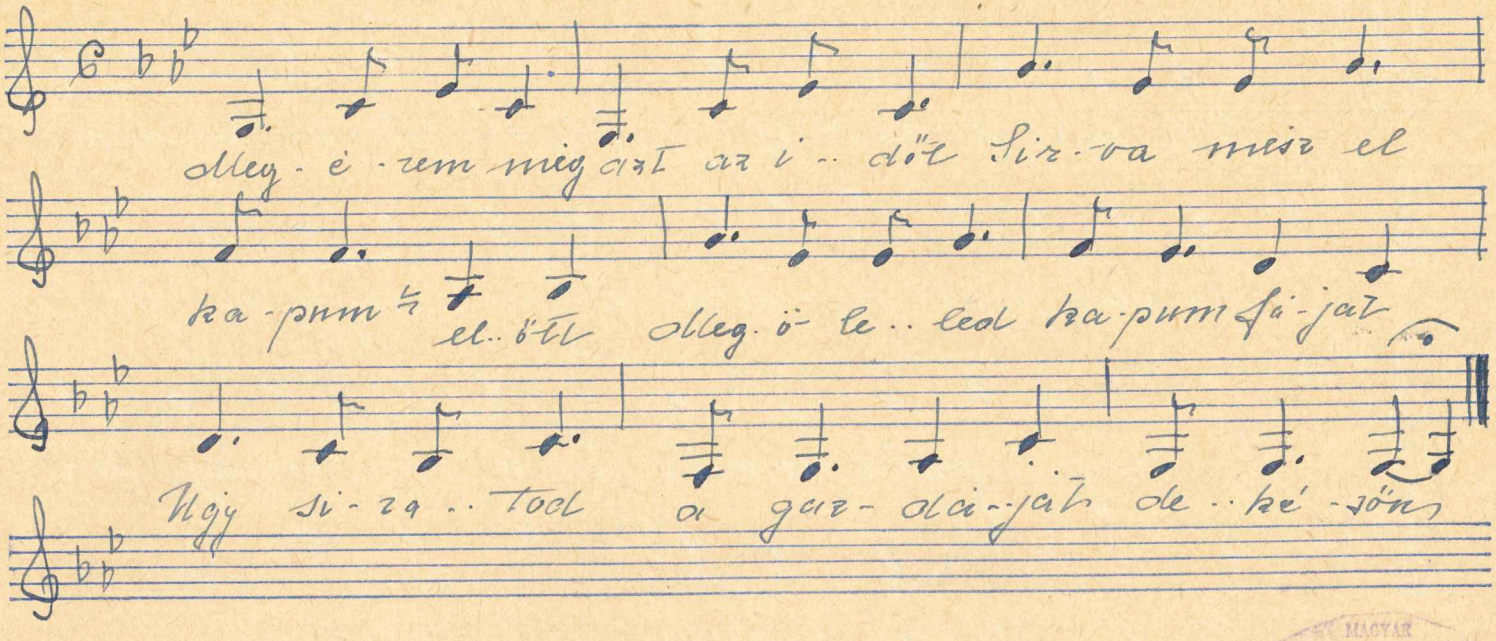

Három alma még egy fél

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

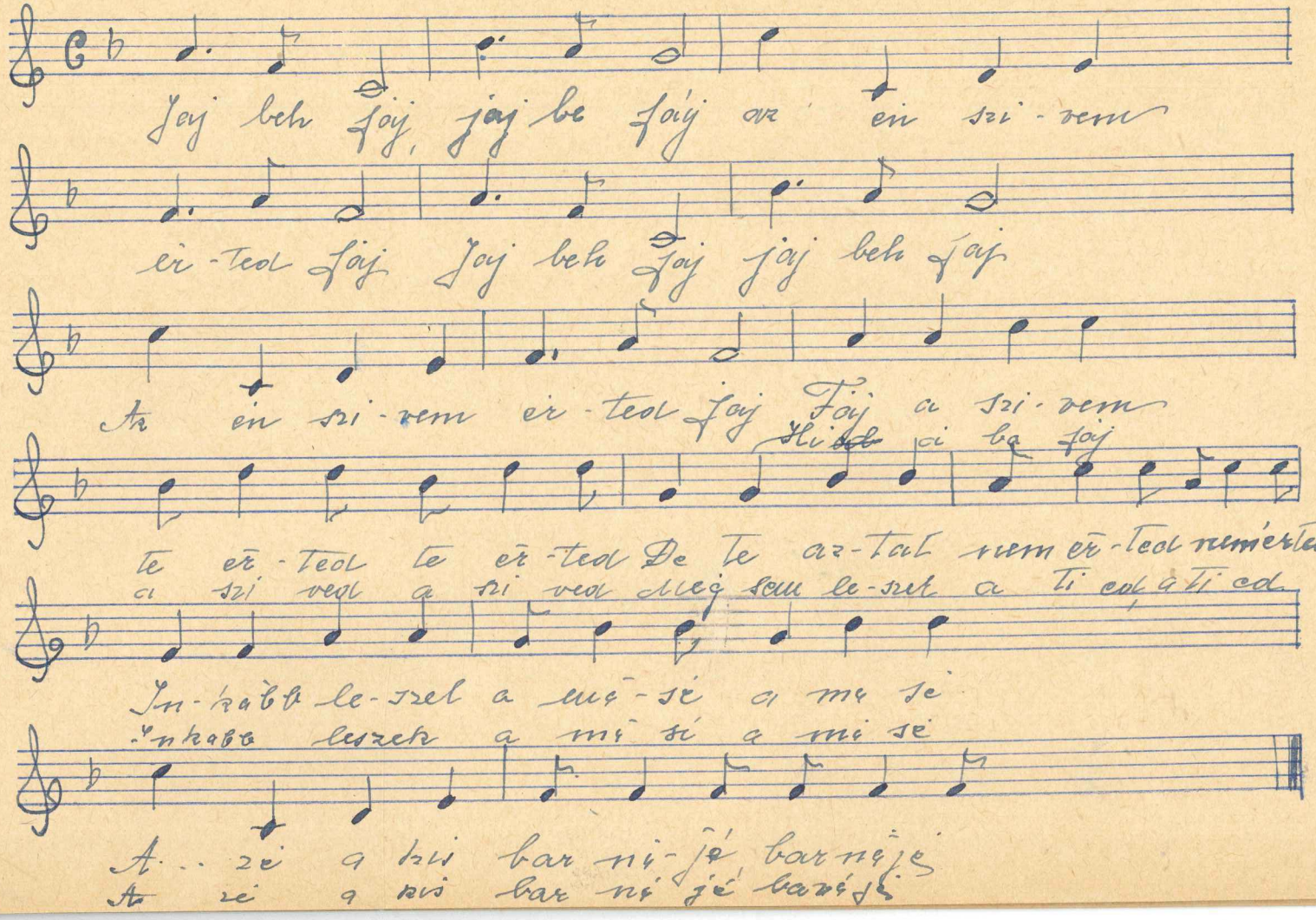
Megérem még azt az időt

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

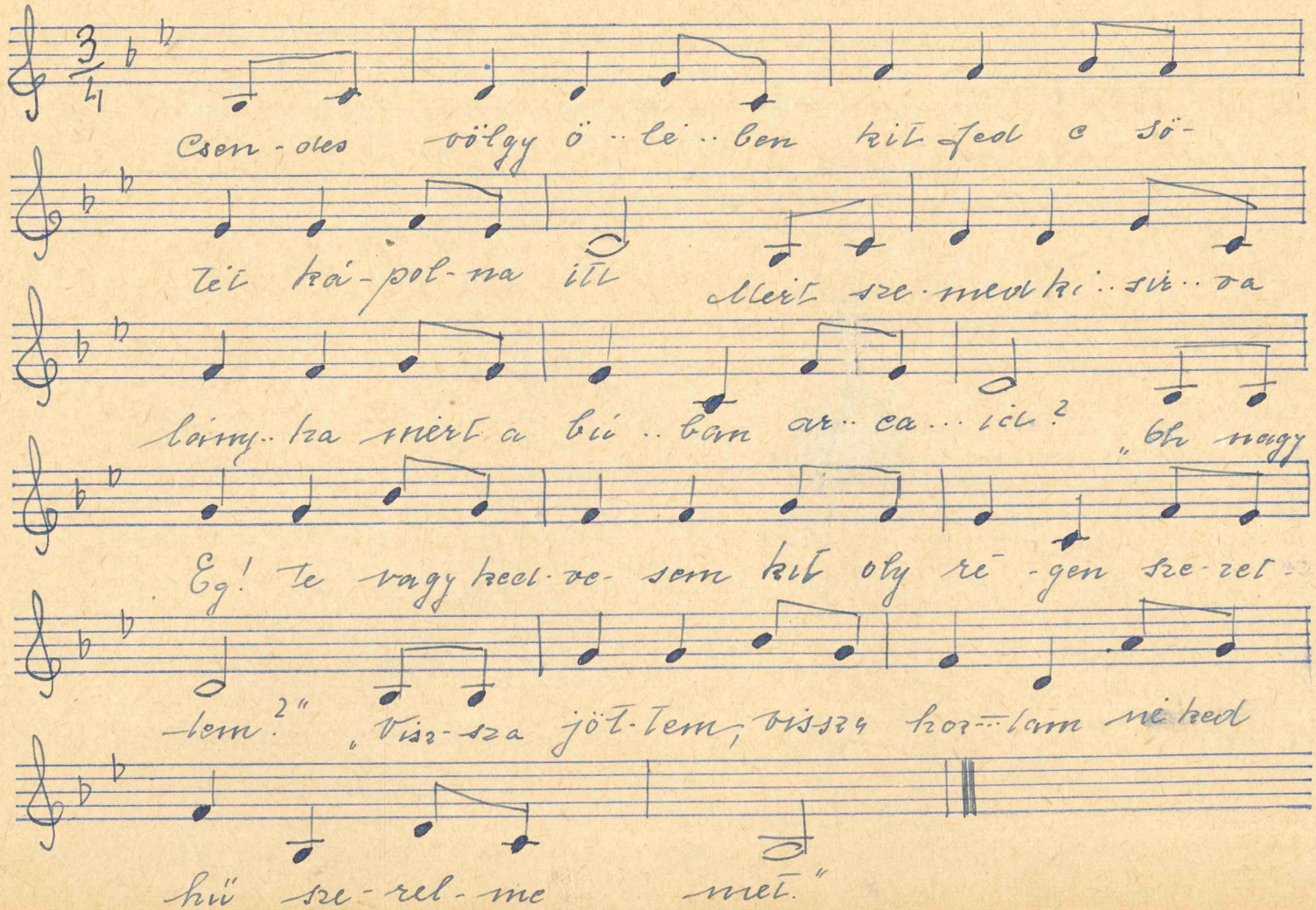
Jaj beh fáj.

Szerjéh és versét írta
Arany János

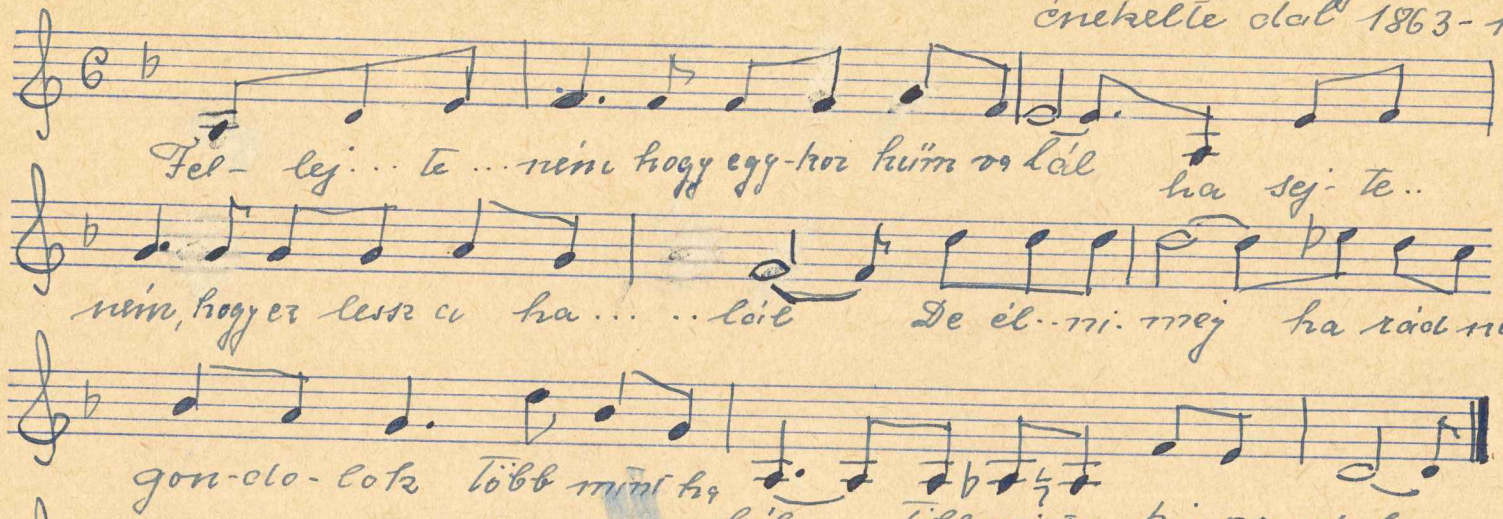
Csendes völgy ölében

B. Rozvány Bella
eredeti dal.
1863-70-

Feledtenem hogy egykor hüm valát

Bersekné Rozvány Erzsébet
énekelte dal 1863-1870

Feledtenem hogy egykor hüm valát
Ha sejtenem, hogy er lesz a halál
De elni mej, ha ráól nem gondolok
Több mint halál több mint a kinpadok.

Aberjunk tova sirjunk
kette szakad
Egyikneh ah a fájó
vesz maradj
Nekedjutott örüm kej
szerelem
Szivnek romja
hüségért nekem

Ms 10.234/n

Arany János
dalaiban

Irta

Marta Gabriela

MAGYAR
TUDOMÁNYOS AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

Temesvár 1956 Julius 9-

A

ARANY JÁNOS DALAIBAN

Irta

Marta Gabriela

ELÖSZO

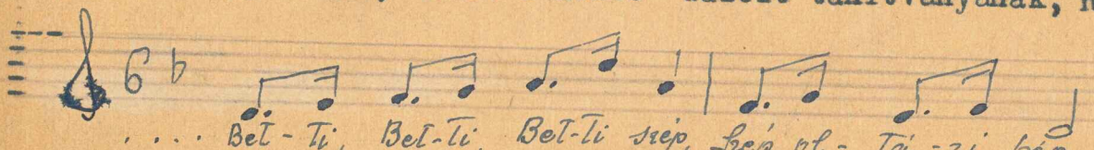
Az oradeai / nagyváradi / tartomány Muzeum igazgatosága, leiratot küldött, édesanyám, dr. Popovitsné Rozvány Gabriellához, melyben értesitik, hogy mindazok a beküldött emlékek, adatok, amelyek Arany Jánosra vonatkoznak rendkivül érdekesek, s kérik szedjen össze még több adatot, följegyzést, ~~följegyzest~~, amik a nagy költöre vonatkoznak és midazokat küldje el hozzájuk.

Mindazok az emlékek és adatok, miket édesanyám részben az oradeai, részben —Sas Ede hirlapiro utján ——a budapesti muzeumnak küldött be , annak idején------nagynénje Bersek Jozsefné sz Rozvány Erzsébet tulajdonát képezte, aki tanitványa volt Arany Jánosnak.

Anyám egy éves korában elveszitette édesanyját, és apai nagynénje Erzsébet" /Bettinénije " nevelte, mint édes gyermekét.

Az árva gyermek anyát talált nénjében, aki ugy érezte senkie sincs a földön csak egy e s z m é n y k é p e van ; és mindazt amit senkinek sem mondott volna el, még önmagának sem, az e g y é v e s g y e r m e k h e z h a j o l t é s n e k i m o n d t a e l d a l b a n , v e r s b e n .

Igy a dal, amit a Költö dalolt tanitványának, Rozvány Bettinek,

tölle a pici leáykához, a "kis Ellához" került, ahol közel 90 évig nyugodott.

De most a D A L anyám ajkára röppent, és mikor megszolalt az mint fénylö és villámlo tüz ütöttrám.

Tüz, örök tüz, soha el nem mulo, örök fény tüze: A KÖLTÖ LELKE.
ARANY JÁNOS A KÖLTÖ HALHATATLANSÁGA ÉLT AKKOR ANYÁM AJKÁN.

.....

Rozvány Erzsébeta D A L - ra , mely felé áradt, nem a szerelem hangján, hanem az élete tragédiájával válaszolt.

Ezt a szót " szerelem " még a szótárából is kitörülte az én tisztaságos, drága szüzleku nagynéném. Hátmég hogy " szerelmes lett volna belé " semmi halálnak árán el nem ösmerte volna, csak éppen hogy á g y á t v o l t k é p t e l e n m e g o s z t a n i é l ö e m b e r r e l .

Magánosan élte s z ü z i ö z v e g y s é g é t , mert nem lehet házaséletnek nevezni az idös emberrel kényszerült égést---- Csak azt engedte meg lelkének s szemének , hogy végtelen, mindent betöltö

ESZMÉNYKÉPÉNEK minden szavát, irottat, vagy elgondoltat beszivja magába, mint anyaföld, a termékenyitö napot.

Aztán ugy szórta magából a tiszta, szemt igét, ---nekünk mindnyájunknak,- --oly erövel. oly csengéssel, hogy döbbenetes ereje fölesztéltetett bennünket most --közel--száz év mulva is.

Mint mikor az égen hosszu csováju üstököst látunk az apro csillagok között, ugy hatott ránk a G É N I U S Z , mely emberöltöket, századokat áthágó lépéssel megy elöre vlágitani, az ezután következö nemzedékekbe.

A Rozvány Erzsébet drámai keretek közt lefoly élete, éles rajzu képet nyujt a XIX század uralkodo erkölcséröl, felfogásárol.

A sociálismus épitö utján, az elöitéletek lerombolása után, az érzés szabadon szárnyalo világában, kötelességünknek érezzük, hogy Rozvány Erzsébet emlékének megadjuk az elégtételt; szenvedéseinek oka a " kor, mely szülte öt "

Rozvány Erzsébetnek megvolt mindene, amit egy szeretö apa megadhatott leányának, egészség, müveltség, jolét, rang, mégis mindezt elakarta hagyni, a világtol elvonulva zárdában, mint apáca akarta lemorzsolni napjait. Miért akarta ezt tenni? Mert ez a leány nem volt ura saját sorsának. Ez a leány e l a d o l e á n y volt, kit a legtöbbet igérönek adtak.

A kapitalista rendszerben ---a legtöbb esetben---a leánynak ahhoz kellett hozzáeröltetnie magát, aki a legtöbbet igérte, aki vagyont, rangot igért, még ha ennek utja holt tetemeken és összetört sziveken is vitt keresztül. ~~az utja.~~

Rozvány Erzsébetnek a rang és vagyon nem adott boldogságot, hanem szenvedést, elkeseredett undort, m e n k ü l é s t a z é l e t e l ö l a h a l á l b a .

A " ma " lánya is ki van téve annak, hogy egy dal, mely felé repül tovább száll és nem marad mellette. De a "ma " lányának megvan az ö jol választott munkaköre, hol a f é r f i v a l e g y e n r a n g u a n dolgozhat , teremthet, alkothat.

Minden idök nagyjai közt nagy , Arany János , ki az elnyomás ellen küzdött sem tudta megváltoztatni e nö sorsát, csak enyhiteni, évek hosszu spra után. Az ö magasztos eszményi tiszta légkörének a közelébe engedte e nöt, kinek ez megnyugvást hozott és megbékéltette sorsával.

. .. .

Felemlitésre mélto élmény, hogy engem Erzsébet néném – Arany János tanitványa – tanitott irni.

Ez Szalontán történt, amikor a nagyapám, Rozvány György temetésére mentünk anyámmal és testvéreimmel, akiki között én voltam a legkisebb.

Erzsébet néném, a kertben leült egy székre, engem maga mellé hivott, és egy kissebb fajta karóval kezdte a homokba belerajzolni az " A B C " elsö betüit. A jelenet olyan érdekes volt hogy lefényképesztek bennünket, amely kép ma is megvan, hogyan kezdtem én az irni-olvasást tanulni. (Később tudtam meg, hogy Arany Jánost is, az édesapja a homokba irott betükkel tanította irni.)

Azóta sok év telt el s ha nem is vittem sokra e tudományban, mégis eljutottam a budapesti Magyar Zeneakadémiába, ahol Szendi Árpád, Bartok Béla elött, a zongora tanszakom levizsgáztam.

Marta Gabriela

Timisoara 1956 Augusztus 8

Motto.

Mit fényed dalsugárként
Néném lelkébe nevelt,
ki anyámat anyjaként
szeretett, fölnevelt,
A D A L T mint
hálás parány ,
visszfény gyanánt,
vetem vissza R Á D !

I. része.

Kis, piros bársonnyal bekötöttkönyvecske fekszik elöttem az asztalon. A piros már elfakult és a rozsdás-lila avulásába merült. Az arany szegély még ragyog, de az aproöltésü himzés, mely diszéül szolgált, elmosodott, elárnyult,

Az elsö lapon láthato miniatürben Szlonta városa szinezett látképe, a Csonka-toronnyal. Alatta az aláirás:

" Növéremnek Rozvány Bettinek szeretettel

1843 Rozvány György "

Óvatosan, halkan nyilik föl az emlékkönyv lapja.

Arany János saját kezüleg irott gyöngybetüi sorakoznak az elsö lapon:

Egykori tanitványom emlékkönyvébe

Én láttam a bimbot, én láttam azt,
Midön érezve a nyájas tavaszt
Kezdett kifejleni.
Örült a lelkem és kéjjel telék
És mint hiu kertész, sokat merék ,
Sokat reményleni.

De ennyit nem. Reményem balga volt,
Árnyékban sem mutatta a valot,
Milyen lessz a virág.
A természet rá csillogo mezet

Szövött: a sok , kontár kertész kezek

El nem torzithatták.

Hintsed virágszál, most hintsd bájaid,

A hervadásnak messze napjait rettegned, nincsen ok,

Érintsen bár a hervadás szele,

Dus illatod, lényednek szebb fele

A S Z E L L E M élni fog.

A rany János

Az emlékkönyv lapja csendesen becsukodik.

A " bennelevö " bimbo virággá nyilt, aztán hervadásnak indult..... s ma már porlik.

D e a S Z E L L E M mely ezt a csillogo emléket állitotta neki ma is él, és ragyogásával, mindenen tul világit

Rozvány Erzsébeté az emlékkönyv , a Rozvány Betti-é, mint ahogy Szolitják Szalontán a Rozvány Jozsef gyönyörü, hajadon lányát.

Van-e még nálla szebbis? Lehet, de hozzá hasonlo nincs. Az ö két szép szeme ragyogását , csak az ö szép lelke szárnyalja tul.

Erzsébet édesapja , Rozvány Jozsef,Nnagyszalontán, köztisztelet-ben állo kereskedö.; csupa sziv ember. Édesanyja Cristián Perszida , ö a tulajdonképeni feje a Rozvány Háznak. Erös akarata elöbb saját magának parancsol , csak azután másnak.

Perszida, Crisztián Sava gyoroki görög kereskedö leánya, anyja pedig Jovsics Elisaveta, a cári Oroszországbol menekült, mert apja kegyvesztett katonatisztt lett, leánya. Amikor apját, Katalin cárnö idejében Szibériába deportálták, Jovsics Elisaveta , mint gyermek leányka, anyjával, és kisebb hugával menekülni volt kénytelen Oroszországból. Hajoval jöttek le a Dunán, de csak Orsováig tudtak eljutni. Ott édesanyja , a sok kiállott szenvedés után meghalt.

Jovsics Elisaveta Aradmegyébe, Gyorokra került, hol később Cristián Sava neje lett. Leánykáját Perszidát katonás, szigoru nevelésben részesitette egyrészröl, másrészröl , a cári uralom idejében lefektetett erkölcs és illemszabályok légkörében forgó anyjától, örökölt gondolkodási modot, oltotta Perszidába.

Perszida önuralma kemény vasakarata , ura magának és másoknak, Házában ö képviseli az ész uralmát és az akarat hajthatatlanságát.

Rozvány Jozsef a becsület embere. Jo ember , jó lélek

Demeter
+
Constantin
+
Jozsef

jo beszédű tehetség. Szülei korán elhaltak, a kis hátramaradt vagyonkájából kiforgatták, ugy hogy már I4 éves korában a mindennapi kenyérért kellett dolgoznia. Üres idejében nagyapjától hátramaradt görög könyvtárával szorakozik, tanul , müveli magát.

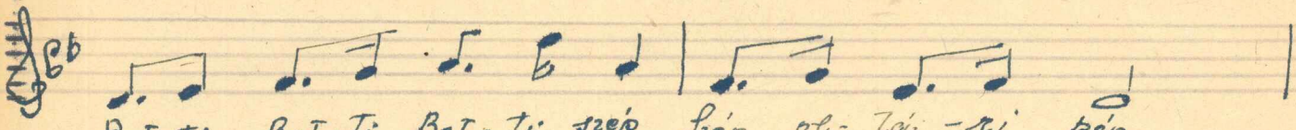
Nagyapja, O- rozván Demeter, Görögországnak Macedonia tartományából származott. Onnana törökök által vérbe fojtott 1769-ki lázadás után menekült Nagyvárad környékére , hol fiával eggyütt, Constantinnal kereskedést folytatott. Rozvány Jozsef korán elvesztvén legközelebbi hozzátartozoit, senkie sem lévén, idegenek között nött fel. Élete végéig megörizte szerény, mindenkivel szemben tisztességtudó becsületes magatartását. , ami miatt az emberek becsületét és szeretetét érdemelte ki.

Rozvány Jozsef és Crisztián Perszidának három gyermekök van, András, György és Erzsébet. András az üzletet vezeti édesapjával, György jogot tanul és ügyvéd lesz, Erzsébet - Betti - a család szemefénye. " Rozaaalakom " Rozsaszálam " igy szolitja apja Bettit ,,nem a nevén mondja.

Betti nyilt tekintetü, fehér , rozsa-piros,arcu, fekete szemü, szép , sugár leány. Sokat ad a külsejére, de ugyanakkor a belsö kimüvelésére is. Elsajátitja a német és francia nyelveket, zenét, az irodalom és müvészetek ágában jártasságot ér el. Rendkivül tanulékony, kitünö memoriája nagy segitségére van, de szépiránti érzéke , mindenek fölött teszi fogékonnyá, az e m b e r valódi értékei iránt. . Korát meghalado érettséggel néz, és müveltsége magasan kiemeli leánytársai közzül.

Midaz, amit a „T e r m é s z e t " belé oltott, mestere , tanitója fejlesztetteki benne : A rany János.

A család szemefénye , kedvence, a legkissebb gyermek Betti volt.

~~hangzott az ének és a dal a gitáron Arany Jánostol.~~
dalolt Arany János

Arany János, ekkor tér vissza szülöfalujába, ámde mekkora csalodás nyomja lelkét a visszatérönek; a színészet nem nyutotta azt amit ö várt tölle, a viszontlátott szalonta nem várta öt. Korron szeretettt édesanyja xxxxx ~~xxxxx~~ is itthagyta, el ment midörökre.....

Rozvány Jozsef, ki egy drága az igzgyöngyöt lát maga elöött, fölajánl egy helyet házában a fiatal Aranynak, lakjon András fiával egy szobában, jöjjön hozzájuk, és vegye át a legkissebb gyermek, a 8 éves Betti nevelését, tanitását; legyen házi tanitoja a kis Bettinek.

A németet, franciát, iskolai tantárgyakat ~~tanulnak~~ x tanit, ezenkivül Arany János zenét, dalokat, gitár kiséret mellet.

Arany János négy éven keresztül lakik a Rozvány Jozsef házánál,és két kézzel szorja magából lelke és elméje kincseit.Közben tanulmányozza a többnyelvü könyvtár köteteit, a görög klasszikusokat, a többnyelvü szotárakatés bibliákat. Arany János tanulmányoz, tanit , vezeti a gyermek leányka tanulmányait. Haladnak a nyelvekben, a tanulmányokban , de a legszebb ora a zene.

Arany János gitáron játszik és hozzá énekel. Egyik dal a másikat követi., egyik szebb mint a másik.

A vig, a pajzán, a hamiskás, az édes-bus, az andalito, a meleg, a szomoru, a szép , a szerelmes....

Hol született,? Melyik ajkon, melyik szivben? Dal és vers egy forrásbol ered? Ki a szerzöje? Az ki elöadja, vagy ö csak tovább adja?

A gitár peng, az ajk énekel, a lélek emelkedik s a D A L elindul diadalmas utjára. .. Egyik sziven keresztül a másikba.....

Arany János énekel a K Ö L T Ö

.....II.....

Kis Babett, szép Babett, gyönyörü Babett..... hangzik az énekés gitáron a dal .....

Én magyar leány vagyok.

En magyar leány vagyok, a nevem Babett
Bár Piroska más leány , Rozsa is lehet.
Borcsa is vagyok, de ki kedvvel ezt igy ejti ki:
Kis Babett, szép Babett, gyönyörü Babett.

Lengyel árva volt anyám, dajkám francia.
Magyar honnban születtem, sorsom mostoha.
Betti is vagyok de ki, kedvvel ezt igy ejti ki:
Betti , Betti , Betti szép, Szép oltári kép.

Arany János szerint a Betti név Borbálát, röviditve Borcsát is jelenthet.
Igy ir erröl Rozvány György növérének, Erzsébetnek a Betti névvel kapcsolatosan.

Nagyszalonta Május 3 1890

Kedves Testvér! .....

.....:::::::.... Engedj meg egy tréfás megjegyzést.

A szeretet mindenütt a világon szereti megröviditeni a neveket, például nálunk: " I ' s anyám " Ezen az alapon, az angolok által kedvelt Betty név melyet- talán - csak " Beth" - nek ejt ki, mindég föl ér a hosszú kimondásu görög " ELISZÁVÉTÁ" val vagy a magyaros, kemény hangzásu Erzsébettel, vagy Erzsi, vagy Örzsé-vel.

Ha Betti , Borbálát jelentene is Arany szerint, azért te nekünk Betti voltál, az is maradsz nekem,

bátyádnak

Rozvány Györgynek

Egy másik kedves dal , amit Arany János énekel gitárkiséret mellett

Áll Ulánnak tábor Öre.

Áll Ulánnak tábor öre , süt a nap a hegytetöre
Amoda jön egy kis lányka , kis kosár kezén.

"Hova, honnan, merröl- merre, ?""I nnen-onnan, arvol-erre,
Rozsát szedtem a ligetben haza térek én"

2. "Tán az ellen seregéböl jössz te hozzám lányka kémül?"
Eszem adta szép ulánja hogy tehetném azt?"
"Hátha aztán visszatérek, merremenjek mond meg kérlek?"
"Tul, a visztula tul partján lakunk egy dombon.

"Ugy "Ugy egy csokot adj válságul, és szivednek joszántábol"
"Szállj le büszke paripádról, s megkapod a bért".

Arany János , ezt a két utolso versszakot, nem hagy-ta helyben, hanem a következö , két versszakot tette helyette:

"Eressz elvagy kikiáltlak"" Adj egy csokot, elbocsájtlak"
"Mensd meg elöször hazámat, s megkapod a bért"
"Hátha elhalok hazámért, csokod elvész s nem kapokbért"ä
"Ugy kereszted csokolom meg, bajnok sirodon "

.....

Cigány legény dala

Uccsu Dádé koháré, salona a nyárson,
Csapjál le egy darabot, csorgasd vigig a sádon,
Majd ugy öls, majd ugy öls kövér bolhát hasadon.

Leginy lesek a gáton, vesek fejesiget,
Rigo börü csoka semü,
Egyiptombol eredezü, drágalátos sipsget.

Vesek neki katrincsát, pasomántos zsüd soknyát,
Megtanitom seget verni , öfog engem ébresgetni,
Fuvoval, fuvoval a tüzset gerjesteni.

.....

Nagy nevének Atillának....

. . . . . .

Nagy nevének Atillá-nak-nek-nik-nek-nak,

. . . . . .

A nagy Bendeguz fiá-nak-nek-nik-nek-nak,

. . . . . .

Nagy nevének hallatá-ra-re-ri-re-ra,

. . . . . .

Belém szorulz a pára-ra-re-ri-re-ra.

....

Hát a nénéd.....

Hát a nénéd él-e még? Hát a fogá ép-e még?
Rád-e, rád-e, rád-e, rád, vicsoritja még?

Hát a nénéd él-e még? Akutyától fél-e még?
Rád-e, rád-e, rád-e, rád, haragszik-e még?

Magasan repül a daru szépen szol, . . .

Magasan repül a daru szépen szol,
Haragszik rám a galambom mert nem szol,
Ne haragudj kedves rozsám sokáig.
Tied leszek, el nem hagylak
Koporsom bezártáig.

.....

Hely iharfa

Hely iharfa, juharfa, juharfa,
Patyolat ing kivarrva, kivarrva,
Tudod rozsám kivarrta, kivarrta,
Az a kislány, a barma, a barna.

Patyolat ing jegykendö , jegykendö
Mulik az o esztendö, esztendö
Az ünnepben hirdetnek, hirdetnek,
Ünnep után elveszlek, elveszlek

.....

Háza kertje, földje van

Háza, kertje, földje van , Ö maga meg jámbor
Gitár mellett énekel, Takarosan táncol.

Irigylik a bajuszomat

Irigylik a bajuszomat , ezt a csinos joszágomat,
Felkunkoritom a végit, ugy megyek az utcán végig.

Még a buza ki sem hányta a fejét
Már a madár mind elhodta a szemét.

Ezt a kétsoros verset Arany János az ablaktáblába véste a Rozvány háznál, abban a szobában ahol Rozvány Andrással lakott eggyütt. Hosszu évekig volt láthato az apro gyöngybetükkel irott vers, ameddig át nem lett alakitva e szoba, más helyiséggé.

.....

Az a d a l k ö l t é s z e t betölti Rozvány Betti egész érzelmi világát. Benne megleli mindazt ami az emberi lélekben bakozik. És ebböl a dus, emberi érzelemböl fakadt h a n g k ö l t é s z e t b öl megszövi egy ragyogo fénnyel sugárzo ESZMÉNY alakját.....

Ennél maradandobbat, napnál fényesebbet mivel sem lehet összemérni Ez tul tesz minden hus és vérböl valo porlado hüvelyen . Ennek félelmetes ereje eröt ad az ö lelkének is.
Semmmivel a világon el nem cserélné. a sirig megtartja magának Eszményképét.

,.....

....
....

Rozvány Erzsébet az 1840 évtöl Temesváron van egy magán nevelö intézetben, a Luize Rahovecz " Kunstische Haus " -ában. ahol 1844 öszig marad. Idegen nyelvekben irodalom zenee és szépmüvészetekben kapnak kiképzést a növendékek.

Bettinek régi ohaja, hogy legyen egy müvészi kivitelü emlékkönyve. Ezért remdkivül megörül,mikor egy jol ösmert asszonyság Komlosrol György bátyjától egy levelet hoz és két pengö forintot e célra.

A levél igy hangzik:

Komlos 21 Március 1844

Kedves Bettim, édes hugom

Alkalmam adodott téged édes testvérem egy pár sorokban tudositani, tehát e levelemet átado urtol vagy asszonyságtol, fogadd ezt a legnagyobbb udvariassággal és hálával.

E levelemmel küldök egy dallos könyvecskét, oly szándékkal hogy te arrol mustrát vevén, csinálj valami olyan szép fedelet, amit azután annak fedeléül használmi és a könyvkötövel beköttetni lehessen E tekintetben véleményem az, hogy tisztelt Tanitonödet megkérnéd, hogy

mondaná meg, hogy mi illenie arra fedelül legszebben, és azt szorgalommal elkészitenéd.

Magad is átlátod hogy én testvéri érzetemnél fogva legnagyobb szorgalmat fejtém ki, hogy izlésednek és bárkicsoda várakozásának is e dalos könyvecskével megfelelhessek, s kérlek tehát tégedis, hogy a legnagyobb figyelemmel légy, a készitendö atlasz vagy bársony fedél iránt.

Küldök két pengö forintot, hogy ebböl a fedél készitésére szükséges anyagot megvehesd.

Miután a könyvecskéröl mustrát vevél, azonnal pakold ugy be mintahogy volt, hogy ugyanez alkalommal kezeimhes vehessem, és a könyvet bevégezhessem. Oda jönnek még több dalok és a magam portréja /arcképe / is. Elevelemet zárom forro kivánságaimmal és testvéri csokommal. Igen tisztelt tanitonödnek add át szives üdvözletemet.

Testvéred

György.

Komloson

I844 mátcius . 2I

Az emlékkönyv elkészült. Betti gyönyörü apro öltésü himzést tett a piros selyem-bársony fedélre, amire a könyvkötö aranyos szegélyt tett.

A könyvecske a legfinomabb papirbol van összeállitva, melynek belsö fedelén Rozvány György tussal belerajzolt önarcképe áll.

Ezen emlékkönyvbe került késöbb I848 ban Arany Lános remekbe készült verse amly örökéletü emléket emel Rozvány Betti alakjának.....

Én láttam a bimbot, Én láttam azt
Midön éerzve a nyájas tavaszt,
Kezdett kifejleni.
Örült a lelkem és kéjjel telék,
És mint hiu kertész sokat merék,
Sokat teményleni.

De ennyit nem. Reményem balga volt.....

II rész

AZ 1848-49 ki forradalom harctérre szolitja a férfiakat. Arany János Rozvány György hadba vonulnak a többi honnvédökkeleggyütt A magára maradt Aranynét, gyermekeivel eggyütt meghivja magához Rozványné és házánál tartja , mig férje távol van.

Orosz hadsereg érkrzik Szelontára. Egy orosz tábornok , ki Rozványéknál kap szállást Aranynéra mutatva megkérdezi Rozványnét: "Ki ez a szép, szomoru nö" "A menyem " feleli Rozványné. "Hát a férfiak hol vannak?" "Elutaztak"sohajtja Rozványné. "Értem- mondja a tábornok - nagy szó az a szabadság, a majd hozzáteszi- na ne busuljanak, nemsokára visszajönnek, ha még életben vannak."

..... (az orosz bevonulás előtt)

A háboru tartalma alatt - egyszerben - honvédezred jön Szalontára. A Rozvány háznál honvédek lesznek beszállásolva, köztük egy magas rangu katonatiszt, Bersek Jozsef honvédezredes.

1849 29/20

A gyönyörü szép fiatal lány megtetszik a daliás katonának,. Bersek nagyvilági jártassága, tanult udvariassága imponál az ambiciozus anyának. Azután az összeköttetései mily ragyogoak, magával a a bécsi "udvarral" Az ezredes sogora báro Koderle Erzsébet a császárnö körül teljesit szolgálatot.

Betti - ki már bálba járo nagy leány- szép és finom. Ö az , akitöl azt a feladatot várják, hogy a háznak a legtöbb becsületet hozza.

Betti sokat ad a külsöre, negédes és mégis olykor hideg, kritikus söt gunyos. Fegyelmezett, önüralma kitünö, szigoru birája önmagának és másoknak, de mindenekfölött rendkivül szemérmes. Megszokta az anyai parancsot teljesiteni, magát ennek alávetni, éa - ugyanakkor magát még anyja elött is elfedezni. Apjával, talán még hamarabb lenne bizalmasabb, de ha anyjával nem lehet.....

Mert anyja ellenmondást nem tür, még Betti nagykorában sem.....

Igy Betti lassan lassan kis világot alakit belselyében, ahova senkit nem hiv be.....

Berseket varázserövel köti le a Betti szépsége, müveltsége, finom modora., anja boldogan bátoritja a 40 éven , jóval felül állo kéröt.

Betti azon veszi magát észre, hogy határoznia kell: igen vagy nem. Amily hirtelen jött mindez, épp oly komoly és halaszthatatlan a perc fontossága. Berseknek tovább kell mennie, de még most ittvan és ö feleségül kérte a szülöktöl Bettit.

Bettit váratlanul, felkészületlenül találja ez a fordulat, képtelen önmagának tanácsot adni. Gondolkozási idöt kér s eközben különös dolog történik. Eltünik Betti emlékkönyve az asztalkától, ahol Betti egyébb jegyzeteit tartja. Minden keresés hiábavalonak bizonyul , a könyvecskét seholsem találják. , bár mindenütt tüvé tettek érte.

Este- mikor a család vacsoránál ül - ugy hallatszik, mintha megzörrent volna az utcai ablak. A családtagok közzül valaki az ablakhoz siet , s ott megtalálják, a zsalukáteren keresztül, gyöngéden becsusztatott elveszett emlékkönyvet,.

Arany János vitte el a kis albumot , hogy saját kezüleg irja be az örökszép sorokat:

Egykori tanitványom emlékkönyvébe

Én láttam a bimbot, Én láttam azt
Midön érezve a nyájas tavaszt
Kezdett kifejleni.
Örült a lelkem és kéjjel telék,
És mint hiu kertész sokat merék,
Sokat reményleni.

De annyit nem .Reményem balga volt
Árnyékban sem mutatta a valot
Milyen lessz a virág.
A t e r m é s z e t rá csillogomezet
Szövött, a sok, kontár kertész kezek
El nem torzithatták.

Hintsed virágszál, most hintsd bájaid,
A hervadásnak messze napjait
Rettegned ninesen ok.
Érintsen bár a hervadáa szele,
Dus illatod, lényednek szebb fele
A SZELLEM élni fog.

Arany János

Betti boldogan szoritja magához a megkerült emlékkönyvet.
Ime itt van a Szellem e sorokban bezárva , mely most az övé,
,.....A költö elragadtatása..... az ...ö.....ESZMÉNYKÉPÉ-É.....
..... .Berseknek haladéktalanul el kell távoznia és megsürgeti a
a választ.
Betti ekkor azt kéri anyjától, hallgasson meg egy D[aci] L nevü
fiatalembert, kit ö már régebben ösmer, s aki már = elötte nyilatko-
zo tt. Ehhez ö hozzá menne feleségül.és kéri anyját, hallgassa még a
fiu kérését. Rozványné megigéri megfogják hallgatni a fiut.
Rozvány Perszida az értelmet tartja az ember legföbb értékének.
Az érzelem elötte sokkal értéktelenebb, majdnem silány áru.
Szigoru, hajthatatlan vasakarata elvárja, hogy vakon engedelmesked-
jenek annak amit ö határoz.
AZ értelmes és lehet mondani joindulatuan körültekintö nö ,
mégis képtelen a más lelkivilágába belehelyezkedni, még kevésbé meg-
érteni. Az érzelem, a sziv ohaját amolyan semmirevalo gátlásnak

minösiti

D.L[aci] apja megérkezik Rozványékhoz, hogy megkérje fia számára a Betti kezét. „Bettinek nem illik a szobában maradnia ennél a komoly kérdésnél. De az apa nem marad sokáig bennt, rövid idö mulva eltávozik, és ekkor Betti anyja jelenti lányának, hogy az apa nem az L. számára kérte leánya kezét, henem az idösebbik fia számára. De ezt, anyja, csak azért mondta, hogy Bettit megtévessze, s csak joval késöbben mondta meg az igazságot, hogy nem tetszett neki az a fi-atal ember, nem tartotta egészségesnek, nem tartotta férjül alkalmasnak, leánya számára.

Betti mélyen megalázva érzi magát büszkeségében, látni sem akarja többet a fiut, aki nem feleségül, hanem " sogornönek" akarta volna.....

Bersek rövidesen megkapja a boldogito "igen"-t és diadalmasan irja be az emlékkönyvbe katonás, rövidségü szavait:

" Jöttem, láttam, győztem
végleg itt maradtam
Bersek Jozsef "

Betti menyasszony és ezzel megvan alapozva utja egyenesen a bécsi " Burg " felé.....

.....

AZ összeomlás elkerülhetetlen.

A világosi fegyverletétel után Bersek Jpzsef az Aradi várban van bebörtönözve. es várja az itélet kihirdetését

Bersek növére, Bersek MeriKoderle báronak neje, ki a bécsi Burgban van állásban. A báro a császárnö mellet még menyasszony korában állt szolgálatára, mint császári vőlegénye, Ferenc Jozsef megbizottja, a bajor Erzsébet hercegnö mellet.

Koderle bároné, Bersek Mari sirva kér kegyelmet Erzsébet elött fivére részére, A császárnö igéretet tesz, és ki is viszi Bersek életben maradását.

Mikor a 13 aradi vértanu halálos itéletét kimondják Bersek Jozsef 10 évi sulyos börtönt kap.

1852-ben Bersek József amnesztiát kap és az aradi várban kitöltött két év után, Bersek József megérkezik Szalontára, megtötve, megöregedve. A 22 éves Betti és a nálánál 23 évvel idösebb Bersek között levö korkülömbség sokkal többnek látszik

Bersek értelmes és nemesen gondolkodo, átlátja ezt az iszonyu szakadékot, de k é p t e l e n lemondani a lányról. Nemesebbb érzése mégis felülkerekedik és mint jellemes ember ily szavakkal fordul a lányhoz:

" Kisasszony, szavát, mit ezelött két évvel nekem adott, most visszaadom. Akkor ezredes voltam , ma semmi sem vagyok."

Betti ugy néz Bersekre, mint egy vadidegenre. De szülei másképlátják a helyzetet. Anyja az adott szó követelö jogait tartja elébe, a jellemességet a szótartást. Apja meg vallja a becsületét hangoztatja, a szégyent, mit ösz fejére hozhat. Bettinek ez fáj kimondhatatlanul, ösmeri apja meleg szivét, aszeretetet, mellyel rajta csüng. Most éppen ö , engedelmes leánya szerezzen jo apjának egy életre szolo szégyent.....

Aztán számot vet magával...

Ugy érzi akárhova megy, Eszményképe vele megy. Mert akárhova menne annak párját ugy sem lelné ezen a világon

.....

A házasság megkötése után Bécsbe ment az ujj pár, báro Koderle házához.

Az utazás, ~~a rossz~~ kocsin hosszu és fáraszto volt.

Több napi ut után érkeztek meg Bécsbe, hol Bersek Mari és férje szivesen fogadták a fiatal sógornöt, Mari meg mindent elkövetet hogy életben maradt givérének örömet szerezzen.

A bécsi Burgszinházban páholyát ajánlta felnekik, megmutatta a legjobb bevásárlási helyeket elkisérte öket a legragyogobb üzletekbe megmutatta az utakat hol a császárnö kilovagol és KOderle báro meghivásokat hozott estélyekre , bálokra,

Bersek, mig a város nevezetességeit mutogatta udvarias és bökezü gavallér volt. Gyönyörü ékszert ajándékoz nejének egy kéktürkisz és gyöngyökkel kirakott arany nyakéket és hozzá valo fülbevalot.

Tiszta selyem indiai sálakat, végtelen finom csipkéketés nehéz brokát selymeket vásárol. A ragyogoszépségü fiatal asszony mindenkit elragad s egy nap báro Koderle , meghivot nyujt át az udvari bálra.....

Betti ujj kötnyezetében ujj világban találja magát, ahova az idös férj alakja ugy beleilleszkedik, mintha egyik a másika nélkül nem is lehetne, mintha egyik a másik kiegészitöje volna.

Bersek Mari megakarja lepni sogornöjét olyan ajándékkal, ami kevés halandonak lehet osztályrésze. Egy velencei, aranyozott üveg-dobozt nyujt át neki, ami tömve van hofehér bötkeztyükkel, söt, még egy pár szarvasbör, hosszuszáru, lovagló keztyü is van bennne.

A " Szisi " keztyüi, s mondja Mari áhitatosan, s mig átnyujtja Bettinek a dobozt, homlokon csokolja öt.

" Erzsébet a császárnö keztyüi " kiállt föl Betti meglepetéssel, és e percben nem lát mást, csak a koronás föt, aki minden alkalommal fehér keztyüt visel, de sohasem többször egy párat, csak egyetlen e egyszer.....

.....

De e helyzet nem lehet tartos., Berseknek nincs állása és a Burg szolgálatában állo Koderlének kezd kényelmetlen lenni a Bersek közelsége

Fölveszik az összeköttetéseket, - Bersek ezredében több grofi család sarja szolgált,-és rövidesen Bersek állást kap grof Zichy Edmond birtokán a biharmegyei Révén, mint jószágkormánzó.

Amint a Monarchia fövárossából Betti elkerült a révi csendbe, a lélek belsö hangját ismét meglehetett hallani, az ismét hallhato lett.

.....

A Bersek házaspár élete gyermekáldásnélküli, sivár éa keserves volt. Többször gondoltak arra , hogy örökbe fogadnak gyermeket.

Bersek egy napon bevallota, hogy egy révi származásu jeány-zotol fiu gyermeke van, amelyet szeretne nevére iratni; Betti bele egyezett , de amikor utánna érdeklödött, kitünt hogy amikor a gyermek születet, Bersek nem is volt azon a vidéken ,. Az örökbefogadás elma

elmaradt és a napok, honapok, ismét visszaestek komor, sivár kiletlenségükbe.

Betti, hogy Eszményképét megtarthassa, magának, fölemeli, tul az emberi érzés határán, tisztán a szellemiség terére. Itt nem kell semmi földhöz kötött salak, sem csok, sem ölelés, ide senki tekintete nem követheti. A szellemi téren egyesülhet Eszményképével, ott lehet Azaz övé, ott térdelhet elötte. .

Oly annyira távol érzi magát a porhüvelytöl, hogyha maga az Eszménykép, hus és vérböl valo ruhában közeledne hozzá, még azt sem fogadná el. Visszalökné.....el magától... el..el..Ömagassan áll, tul a föld szennyén, ... És az érzés, mal készakarva, vasakarrattal van kiüzve a testből, k é p t e l e n a testet megmozditani.

És ha mégis ..megszolal a teste...ez oly nagy kin számára ... a lélek lesallása

Fertö ez, iszonyetos fertö, amibe ö képtelen fetrengeni....

....
....
....

Az Aranyék hajléka az egyedüli menedék ahol Betti lelke megnyugszik. Aranyné bensöséges, szivélyes barátsága, Arany Juliska , késöbb Széll Kálmánné tiszteletteljes ragaszkodása és - nem utolso sorban -- az Arany János rendkivüli szellemi légköre, megéetése azax a pont, ahova mint fáradt galamb olykor olykor visszatér.

Hiszen a költö az ki mint üvegfalon tekint át az emberi szíveken . ki elött nincs, nem lehet titok.

Betti amikor csak teheti elfogadja az Aranyék meghivását, Nagykörösre, majd Pestre. AZ 1858-ik évből fennmaradt Arany Juliskának levele, Nagykörösről, ahol Arahy János mint tanár müködött.

A többi levelek 40 darab, Aranynétol, Arany Juliskától s ennek halála után Széll Piroskától, mindmegannyi tanubizonysága a szeretet és tiszteletnek, a-- az oradeai / nagyváradi/ Muzeumba kerültek.

Arany Juliska levele igy szol:

Nagy -Körös December I5 I858

Kedves Betta néni.

Végre akadt egy jo alkalom, akitöl Betta néninek ittmaradt zsebkendöjét és tollát hazaküldhetem.

Nagyon sajnálom, hogy régebben nem tudtam Kalocsa ur menetelét; mert a lovassyné cikkét, ö tölle küldtem volna el. Nem tudom megkapta-e kedves Betta néni? Mindég vártam, hogy egy pár sorral tudatni fog, hogy megkapta. Én ezt már, körülbelöl két honapja , hogy elküldtem, még sem - mi választ nem kapva, önkéntelenül kellett arra a gondolatra jönnöm, ho hogy levelem , vastagsága miatt elveszett. Ha ez igy van, kérem édes Betta néni irja meg, s én örömmel leirom azt mégegyszer. Nagyon szeretek irni, s éppen men lesz terhemre ha mégegyszer leirom is.

Mi igen jol vagyunk,. Volt célom: hogy most Kalocsa urral elmegyek Szalontára, vagy csak Váradra, s én ezt megirva Sándot bátyáméknak ök ott várandottak volna engem. Hanem biz' ez elmaradt. Olyan dolgok jöttek közbe, ami miatt itthon kellettmaradnom.

Kérem édes Betta néni szerencsltessen engem válaszával, kata-e elöbbi levelemet, s vele a Lovassyné cikkét.

E pár sort igen sietve irtam, s most kénytelen vagyok levelemet bezárni.

Szüleim Bersek urnak szives üdvözletüket küldik, és Betta néninek számtalan csokjaikat.

Maradok mély tisztelöje

Arany Julcsa.

Cimzés:

Kedves Betta néninek szeretettel.

....., ...

Arany J. dalaiban

,,,,,,,,,

Bersek Jozsef, házassága egész ideje alatt a Betti elérhetetlen s szerelméért harcol. A II évig tarto házasélet egyetlen hajsza volt Betti szerelméért.

De minden hiába. Az Eszménykép oly elérhetetlen magassan áll, hogy oda semmiféle emberi erölködés , még csak a közelébe sem hozza Berseket. Pedig Bersek sok mindent megprobált, hogy nejének szerelmét megnyerje, de semmi nem használ, a nö hajthatatlan és hideg maradt.

Bersek Jozsef egyszer kiöntötte keservét sogora Rozvány György elött, öszintén elmondott neki mindnt. Férfiui méltoságát nem érezte megalázva , mert szive fájdalma erössebb volt ennél. Elmondta Gyurijának nem képes nejét fölmelegiteni irányában, szeszerelemre birni. Ha örajta — Bettin állna , sohasem is volna a felesége. Egy izben levélben panaszolja: .....

.....Irigylem a földönfutót.....cserélnék a legszegényebbb napszámossal.....

Ezalatt Betti mind gyakrabban foglalkozik a válás gondolatával. Többször - látszolag binden ok nélkül -- haza- haza jön szüleihez, de Bersek mindannyiszor érte megy és vissza viszi Révre.

Rozvány György - kinek növére most éppen otthon van szüleinél igy vigasztalja sogorát levelében:

" .....Sajnállak, Sogor, szivembol sajnállak. de te most ne hivjad öt, Mimajd rábeszéljük, hogy menjen magától vissza ."

Aztán Gyuri elmondja anyjának miröl panaszkodik neki sogora. ERzsébet anyja elámult: mi mindent elhallgat, eltakar leánya elötte. Majd szol férjének aki szomoruan vonja félre leányát.

"Mond édes fiam - kérdezi - te nem vagy boldog? "

Megelégedett volnék édesapám, ha Bersek nem futkosna minden szoknyax után" " Hogyan,.... önem becsül meg téged? " " Nem apám. Atulajdon cselédem érdemesebbn neki mint a felesége " ....

Rozvány Jozsef iszonyu terhet érez a lelkére szakadni. mintha édes lánya lenne egy nagy kö, és az, amilyen nagy, az ö szivére esne. Aztán később a fájdalom éle eltompult , megkövesedett. Rozvány Jozsef csak azt érezte , nehéz neki az élet , teher, sulyos teher. Nemsokára rá megszabadult minden fájdalomtol, belemerült az örök nyugalomba.

Bettinek nagy sebet vert a lelkén joapja halálade most már igazán ugy érezte nincs kiért titkolni szenvedéseit, nincs kiért türni a kinszenvedést. Ugy érzi nincs egyedül, Eszményképe mint a nap oly magassan áll, éjjel, mint az éjszaki csillag, bármerre megy utjárol el nem marad.

Bersek csak azt látja lehetetlen nejét elérni. ha átkarolja a semmit fogja meg ölelö karja. Olykor tajtékzik dühében , máskor mint a megvert gyermek sirva rimánkodik, Minden hiába, a harag, a sértés, a düh a kérelem, a meghunyászkodás, a semmibevevés, a szitok, a sirás nem képesek neki Bettit elébe hozni.

Betti mint a lezárt lakat jáll, mert belsö lénye az Eszmény e elött térdel, a testnélküli, láthatatlan, és mégis létezö Eszmény elött.

....

....

Egy este, mikor a hold évödve bujkált a felhök között, Betti ki jött a ház tornácára és rákönyökölve az oszlop melleti karfára kinézett az éjkezdeti csendbe.

Egyszerre megzörrent a kapu felöli uton a kavics, Bersek Jozsef alakja ajzolodott meg a fák közt. Betti egy lépést tett elöre, hogy befele induljon, de hirtelen megállt. A bokor mellöl egy szoknya villant elö, a cselédleány lépett elébe urának.

Egy pillanat sem telt bele, a bögalléros köpönyegböl, két, erös férfikar rántotta magához a szolgálot. .Csok csattanás és viháncolo vihogás hallatszik. Betti földbegyökerezett lábakkal áll, mozdulni sem tud.

" Mondja - szolal meg a viháncolo fehérnép-- ha a vénasszony meghal ugye maga elvesz engem? " Vénasszony -- ocsudik Betti magához - övolna ö aki alig mult 30 éves? Berseknek ugy rémlik, az oszlop mellett mellett áll valaki. Nem baj - gondolja-- hadd halljak. A tornácra felfut a férj hangja: " Hallgass csak, hallgass. Ha meghal elveszlek..."

Aztán Betti nem tudta milett vele, elsötétült minden elötte, s a sötétség hangot, fényt , mindent elnyelt.

....

Mikor magához tér, ugy érzi, sivár pusztán találja magát.

Mit tévö legyen ?.....

Két utat lát maga elött: itt maradni és türni a cselédleány diadalát, aki még az életére is törhet, vagy a másik ut amely a hitvesi ágyhoz vezet.

Mérhetetlen szakadélot érez lelkében, s végig fut emlékében mindaz ami e borzalmakat megsejtette vele.....

.....

Kis leányka korában édesapjától egy künyvet kapott, amely nagyapja görög könyvtárából maradt meg. A könyv"Aesopus meséi"+-t tartalmazta, három nyelven, olasz, francia és németül. Minden mese mellett a három nyelvü szüveg között, gyönyörü mettszett kép ábrázolta a tan a tanulságot.

Ez volt Betti kedvenc meséskönyve. Ennek a segitségével játszva, szorakozva, tanult is.

De miért volt a könyv elsö lapján egy vértöl csepegösziv berajzolva? Egy sziv, amelyet egy éles tör szur keresztül. Kirajzolta be? Ki irta alá régimodiasan?

+ Ezen könyv ma is megvan nálunk.

" E Z E N M E G Y E S S É V
H O L T I G H O Z Z Á D H É V "

Sohasem tudta meg Betti ki irta be e sorokat , de ugy érezte mintha az ö szive volna az. Az öszive amit éles törként jár át a fájdalom.... melytöl szivének vére még most is csepeg.....

.....Majd édesanyja intelme jut ezsébe, amit leánykorában , férjhezmenetele elött mondott neki. " Megkell tudnod édes fiam hogy a nönek bármely szeméremsértö indulatját nyivánitani nem szabad. Ennek még a gondolata is tilos, A nöt a természet máskép teremtette mint a férfit, mely által a nö bármely körülmények között megörizheti teste tisztaságát. A nöt ez hozzáférhetetlenné teszi. A megközelithetetlenség, jellemzi a nemes nö mivoltát. Egyedül a házasság engedi meg a nönek, hogy magát a férfiunak átal adandja. Ez nem jotétemény a férfiuval szemben, ez kötelessége a nönek. A férfiunak ehhez joga van a feleségével szemben. "

.....

Az emlékezés, egy másik képet hoz elébe.....

A házasságkötés után indulás Bécs felékocsin.....

Az est egy mezövároska fogadojában éri el öket, hol a lovakat meglehet pihentetni. Leszáll az éjj, s a nászszobává alakult vendégszobában ö az iszonyattol, szinte eszméletét veszti.....

A gondolatok és emlékek most mint mérges kigyok marcangolják... A letünt évek elnyomott sohajai, elnyelt könnyeimajdnem szétrepesztik szivét... Nem volt szabad sirnia, nem volt szabad örülnie....

Mikor Révre került, volt egy rozsabokor a ház elött. Egy napon , reggelre kelve kivirult a rozsabokor, tele lett nyiladozo bimbokkal. Betti ahogy meglátta, elsikoltotta magát örömébe, mintha édes saját magát látta volna. Leszaladt a lépcsön, átkarolta megcsokolta a rozsát.

BErsek meglátta, megfedte érte: nemvalo ilyen gyermekes magatartást tanusitania. Ez nem mélto hozzá, a ház asszonyához.....

Akkor tudta meg Betti ebben a házban nem lehet sem érezni, sem gondolni, csak ....lenni ....lenni.....

Nem engedett léteznem- tört ki belöle a keserüség. szinte kiálltva, Azt akarta, hogy én, ne én, sajátmagam legyek, hanem egy más valaki. .....mindegy jo, vagy rossz, ...de más...NEM ÉN- sirta

És a kemény megalkuvást nem türö Erzsébet most sirt, sirt keserven.....

Elüz engem maga mellöl.....megyek...mrgyek innen.....

.....ö üz el innen engem.....

Álmatlanul tölti az éjt, s hajnalra megnyugszik. Megtalálta a harmadik, a kivezetö utat. Elválik férjétöl. kolostorba vonul apáca lesz belöle.

Azonnal összecsomagol és hazamegy Szalontára.

Fölkeresi sogornöjét, Helént, György bátyja fiatal hitvesséét. Helénnek pár honapos kisleánykája van , a kis Ella.+ Sok gondot ad a fiatal nönek a gyermek,.. ö maga gyengélkedik, esténkint forro lesz feje , arca, máskor hideg borzongatja, köhécsel is, de tudja, nincs komo moly baja, nem is szol roola senkinek, El is titkolja. hogy némajkor milyen gyengének érzi magát.....

És mégis arra gondol, ha ö megtalálna halni, kire bizza az ö kis á ártatlanját?

Erzsébet nagy változást vesz észre Helénen, amiota nem l látta. Megfogyott, megsápadt, s az édes, finom, halk hangja oly fáradtan szol.

Erzsébet könnyek közt mondja el helyzetét és elhatározását. Kéri Helént legyen segitségére, hogy bejuthasson zárdába., talán a váradi Orsolyákhoz, vagy a pesti Angolkisasszonyok közzé.....

+ Rozvany Gabriella férj. ole Popovits Györgyné

Helén ösmeri az Orsolyák szigoru rendjét, nem hinné, hogy férjes nöt az apácák magok közzé vennének. Mégis megigéri Bettinek mindent megtesz érdekében. Majd picz leánykáját karjaiba veszi és sirásba csuklo hangon Bettihez fordul: " Bettikém.. nézd ha én elmennék, ugy hogy sohasem tudnék visszajönni, légy anyjy helyett anyja a kis Ellám nak.....Rád bizom....." és hangja néma sirásba fult.....

Erzsébet szive eröset dobbant, Sogorasszonya szemében mintha a halált látmá....és a beteg nö karján ülö gyermek, mintha öt hivná.....
Nem..nem ..Helénem.. te nem fogol elmenni közülünk. Én melleted leszek és a kis Ellád mellett...."

Erzsébetet az otthon talált helyzet ingadozová teszi. Édesanyját végtelen bánatosnak találjaa Helén gyengesége miatt, és az ö helyzete miatt is.

E körülmények között megérkezik Berzsek. Betti elött leborul, ugy kéri a bocsánatát. " Most az egyszer , utoljára--kéri- és kezét, karját csokolja , ott ahol éri, a szoknyája szélét.....

Erzsébet ismét magára ölti a kemény elhatározás akaratját, és visszaindul Berzsekkel az elhagyott tüzhelyhez Révre...
Rövid idö mulva , otthon ugy érzi a helyzet még kibirhatatlanabb, még türhetetlenebb. De anyjára való tekintettel még türötetlenül
Végre levelet kap Heléntöl. A levél igy szol:

Szalonta Március 2 1863

Szeretett Bettim.

Bocsáss meg, hogy eddig nem irtam neked, nem hanyagságbol, vagy feledékenységböl, csak engedtem Gyuri szavának, hogy egy-két hét alatt Szalontán leszesz miköztünk, s igy hittem, hogy szoval többet beszélhetünk, de az utobbi leveled megcáfolta a reményünket, ami Mamának egy kis nyugtatást hozott, adja az Ég ura, hogy tartos legyen köztetek Amit néked igértem a legnagyobb lelkiismerettel jártam el, de semmi

sikert nem nyertem, mert avárádi zárdában igen szigoru rendszabály van és férjes nönek semmi áron nem adhatnak helyet. Ami az Angol Kisasszo nyokat illeti, oda legkönyebben juthatni. ha felmész magad Pestre és el kell menned az odavalo püspökhöz, és megkéred adjon néked engedélyt, abba az intézetbe bejutni. , csak Berzsektöl kell egy bizonyitvány oda, hogy ö belé egyezett a válásba.

Máter Petronella azt mondja , hogy legrövidebb és legcélszerübb ut ez.

Bocsáss meg, hogy többet nem irok, mert az idöm nagyon rövid. Mink, mindnyájan egészségesek vagyunk, mit nektek is tiszta szivünkböl kivánunk.

Szeretö testvéred

R Helén

Erzsébet tudja , hogy a beteg nö sejtelma nem csal és ez még jobban érleli elhatározását. A kis leányka beszédes szép szeme, édes gügyögése, feledtetni fogja vele a multats vissza fogja vinni öt az éltbe.

Párhét mulva I863 Julius 4- én tényleg bekövetkezik Rozvány Györgyné tövisi Popa Heléna halála.

A haldoklot Betti tartja Karjaiban s utolso szavai ezek:

„Vigyázzatok a kis árvámra."

Mindenki a lesujtott férj és az anyját vesztett gyermek köré seregllik. a család, a rokpnok, az egész Szalonta és környéke.

Bersek Jozsef nem jöhet el a temetésre, megrendült hangon ir sogorának, Rozvány Györgynek.

Élesden Julius 5 I863

este 6 orakkor

Édes Gyurim

Nagy szerencsétlenség ért téged és engem igazán sujtott. Ő a jámbor lélek - mert annak ismertem, csak elöttünk ment. Te és

kicsinyed szánandó vagy, és szivből szánlak, és ha valakinek a sirját felhantolnám, igazán mondom, hogy szegény jo Helénét felhantolnám magam.

Mert csak most csütörtökön volt 19 vendég, grof Zichy Rdmond, Haller, Angol, Francia és Biharmegye elökelö urai, a vasuti ügyben, a napokban várom vissza Kolozsvárról. Ezenkivül a kis uradalomban , a mezei munkánál 2-300 napszámos és több efféle.... Tehát, bocsáss meg kedves Gyurim, ... gyászolok én itthon majd. Türni feladatunk, türjünk tehát, mig szegény Helént nem követjük.

Sajgo mellemhez szoritlak és azt irom , hogy t ü r j .

Szives üdvözletemet azoknak, akikinek kedves.

Isten velünk

Öszinte barátod

Bersek

A levél az öszinte fájdalom hangján ir, s talán senki sem veszi és észre a sötét szándékot, amire Bersek a levélben kétszer is céloz.

A " fekete árny" mely XX ifju áldozatát alig most vitte el a Rozvány házbol, most Bersekkel, mint ujj barát társalog. Menni akar, de Bersek kéri " Maradj ..maradj.. joveled beszélnem."..

A Rozvány családrá szakadt gyász mélyen sujtja az egész családot. Tavaj vesztették el édesapjokat, de a 24 éves nö még nagyobb ürt hagyott maga után. Rozvány György mikor megköszöni Bersekmek a részvétnyilvánitást, ugy érzi , fájdalmok ugyanaz. Kéri Berseket tegye tul magát az eseményeken és jöjjön el hozzájuk. Bersek meghallgatja sogora hivo szavát és Szalontára jön. Betti ugy találja a kis gyermek kezében van a fonal, mely öt az Élet hez köti. Aztán Bersek megfogja a fonál végét és elindul velök vissza ..Révre..

A gyermek most egy reménysugár, az Élet reménysugara Bettinek is

és Berseknek is. Nem vagy te árva - szol Bersek a kicsihez kit kit Betti könnyes szemmel tart ölében.

Betti állandoan a gyermekkel van, mindent feled, . A kis Ella gagyogni kezd, mindennap egy ujj szo, mindennap az Élet egy ujj ajándéka ez. Betti el van ragadtatva és ugy érzi a gyermekkel egyidejuleg ő is egy ujj ösvényen jár. A nyári honapok elmulta után levelet kap Betti hazulrol. Barátnője Wölfel Mária , ki beteg édesanyját Ápolja német nyelven igy ir:

Nagyszalonta I863 Szep I

Édes jo Bettim

Bátor vagyok édesanyád nevében ezen sorokat irni, aki szegény , tegnap óta az ágyat örzi.

A lába nincs rosszabbul ahogy volt, mert elhatározta, hogy aláveti magát az operácionak, ami tegnap meg is történt. A vágás nagy , de nem veszedelmes, Dr. Pápai azt mondja, I4 nap allatt, ha Isten segit, meggyogyul.

A jo néni küld neked egy paletot . Remélem jo lesz Neked. A kedves Széll Kálmánné volt olyan kedves, ö kölcsönözte a szabás mintát. Sögornöd, Tili, nem tudja, ez ajándék a nénitöl, azt hiszi, hogy ez a te pénzedböl készült.

....

Örvendünk, hogy kis Ella jol érzi magát nállad, és testben ésértrlemben gyarapodik. Ö nállad, a forrásnál van , s te helyetesited nálla az anyát, te foglalkozol vele és Bersek ur -egész biztos- hogy szereti és játszik vele. Ez neki javára szolgál, mert nállatok a klima erössebb, itt nyomasztobb.

Én restellem mondani, de bün volna a kicsit most hazahozni, addig, amig a jo néni képes lesz a kicsivel foglalkozni.

Itt a gyermeknek dadára volna szügsége, de igaz , hogy mindenki szereti, és a ház üres is volna nélküle , mert most már gagyog.

Sokszor csokol ádesanyáddal eggyütt

WölfelMária

Rövid pár nap mulva másik levelet kap Betti Wölfel Máráától

A Nagy- Szalonta I863 Szep 9

Kedves Bettim.

Amily kellemes volt nekem máskor Neked irnom, épp oly kellemetlen nekem az most, veled tudatni, hogy a kis Ellának haza kell jönnie, mert az édesapja már nem birja nélkülözni.

Ez egy kettös veszteség volna számára, ha a kicsi, még továbra is nállad maradna, dacára annak, hogy nállad a legjobban van gondozva, de ahogy én most látom, az ügyvéd ur csak most érzi igazán a felesége elvesztését.

Neki ez most egy éltszügséglet, hogy a kics i hazajöjjön, és ez neki most egyedüli vigassza volna. Meglehet neki bocsájtani, hogy a te kivánságodat nem teljesitheti.

Éppen most utazik az Ügyvéd ur Gyulára, a nagyvásárra, és ha viszszaérkezik, a kicsit tárt karokkal fogja várni.

Jo anyád megigérte, hogy a kis Elláért Irénkével együtt fog hozzád menni. Ez egy kis kárpotlás lesz neked.

Jo anyád lába javul, alig vannak fájdalmai.

Nagyon sajnálom, hogy nem tudlak megvigasztalni, és egyáltalán nincs semmi okod, hogy magadnak szemrehányást tégy, mert te a kötelességedet, nagyon szépen teljesitetted.

Hogy vagy a köhögéseddel? A néni azt üzeni, hogy igyad csak azt a teát, az hamarosan meggyogyit.

Jo anyád fölhatalmazott, hogy üdvüzleteit, és csokjait mindnyájatok részére adjam át. Részemröl kérlrk, hogy továbbra is tartsál meg barátságodban,

Maradok a te bensöséges barátnöd

Wölfel Mária

Az I863 -ik év Oktoberétöl kezdve , az események gyors ütemben, föltartozhatatlanul követték egymást.

A gyermeket haza vitték, de ment Betti is, haza, Szalontára, Erzsébet be adta a váloper[illegible]ment , gépiesen, a amaga utján elöre.

Betti visszafojtott lélegzettel várta otthon, a szülöi házban az itélet kihirdetését, a szabadulás percét.

....

Bersek is állt készen, mint aki mindennel leszámolt.
Most tisztábban látott, mint valaha.
Erzsébet, ez a megalkuvást nem türö kemény jellem , ez a rendes, pedáns, olyko önmagával is szigoru nö, mily végtelen hidegséggel, mily n ö i k e v é l y s é g g e l tudta visszaszoritani az ö közeledését.

Ö aki annyit élt, annyi embert megösmert, annyi sok féle körben megfordult, azt a kegyetlen keménységet, mire neje volt képes , még sohasem találta.

És... mégis....halálos györödéssel szereti.

De.. most, megfogja mutatni Bettinek, hogy ö az erösebb. Az ö szerelme még keményebb, még nagyobb. Az ö szerelme az erösebb, ~~az szerelme~~ nem fél semmitöl, ~~az szerelme~~ mindennel szembe néz... Igen.. mindennel... a Halállal is. .....

.....Mert... ö ..jobban ..szereti Bettit ..az Életénél.....
Nem kell az Élet Betti nélkül... Mert , majd ha ö már nem lesz, majd ha csak az emléke fog élni.. igen akkorra Betti gondolatai fel fogják öt keresni. Atestét elteszik messze, a kert sarkába, onnan nem fog elöjönni többett ~~a teste~~, de az Emléke ..az élni fog.
És akkor Betti , visszafog térni az ö emlékéhez.....
Ime. itt van ajo barát ..a kis fekete csö...ez vezeti öt közelebb Bettihez... Oh, Betti, ha tudnád mily eröt ad nekem szerelmed...

Lelkemben képeddel halok meg....képed szivemen fog feküdni..velem.. .....
Jöjj, ... várlak .....Megyek. .....

A váloper befejeződött. Berseknek kézbesitették a váloper végzését: "
".ágytol- asztaltol valo elválasztást" Bersek a végzéssel a kezében mement a szobájába, felesége fényképét az asztalra tette, s mellé egy irást: ,....Utolso kivánságom: feleségem fényképét tegyék a szivemre, azzal eggyütt temessenek el a kert sarkában..... És azután a pisztoly csöve, halálos, rögtön ölö golyot röpitett agyába.

1865
1806
59 éves

Ez történt 1865 Január 15-én. Bersek Jozsef 59 éves volt mikor meghalt. sirját a kertben ásták mega Kolozsvár felé menö sinek mellett. mint ahogy utolso kivánsága volt. (Katolikus pap nem volt a temetésén mert öngyilkos lett)
.. Erzsébet nem birta ki mellete az életet.....
Bersek nem birta elviselni az életet Betti nélkül.....

.. ..

Mint egy villámcsapás, ugy ütött Bettire a szörnyü tett hire.....
Az amugyis megviselt idegzetü nö ágynak esett , nagy beteg lett. A legkissebb zörejre fölsikoltott, ugy rémlett neki pisztoly dörrenést hall.

Hosszu hetek, honapok teltek, , Egyszer a kis Ella kézen fogta Bettit és kiindult vele a kertbe. Ott állt a rozsabokor, az egykori büszke rozsatö most elhagyottan , gondozatlanul állt. De ime egy kis rozsaszinü bimbo feslik ki rajta. "Néném, mi ez-".szola gyermek. "Rözsabimbo, kicsim. " És mit csinál a rozsabimbo Néném? " kérdi tovább a gyermek. " Kifejlödik nagy lessz, mint ahogy te megnöttél, édes, kis lánykám " " És fog tudni beszélni? " Mond Néném , mért nem felelsz, ...Fog beszélni a rozsabimbo? "

Most a kis Ella fölemelikét nagy szemét nénjére es azt látja

annak a tekintete messzejár, tul a kerten, tul a láthatáron is, A gyer-
sziv megérzi azt, amit nem mond ki az ajak. Nénjéhez simul és kis fejét
nénje kezéhez szoritja, mintha ö akarn a bátorságot adni neki. Nagysoká—
ra szolal csak meg,: " Mond néném mikor szólal meg a rozsabimbo? "

Betti halkan, suttogva válaszol: "Mikor senki sem hallja."
"Es mit mond?" kerdi alig hallhatoan a két komoly szempár?"

Betti a szivét, amibe annyi könnyet, sohajt, bánatot zárt, most a tor-
kában érzi lüktetni. Fesziti keblét, szeme könytöl lesz sulyos, ...nem
birja tovább. Mintegy magának, a rozsának, a két figyelö szempárnak
halkan dudolni kezdi:

" Én magyar leány vagyok..... a nevem Babettt " " A nevem
Babett " mond a kislány.

" Bár Piroska más leány, Rozsa is lehet " Betti szive mintha
könnyebb volna, mintha valamit kapott volna.
"Betti is vagyok de ki, kedvvel ezt igy ejti ki...."
A kis Ella két, nagy értelmes szemével figyeli nénje száját, lesi rolla
a szotagot, kis hangját modositja, hogy ö is énekelje:
" Betti, Betti, Betti szép, szép oltári kép ".....

Kész a dal a kislány szájából.

Betti sir örömében. Kiállteni, ujjonganiszeretne. Fölkapja a kislányt
és csokolva, ölelve, dalolva, énekelve szalad ki vele elöre, a ragyogo
napsugárba. .....

"Mond mégegyszer édes, kicsi lányom utánnam."

Megszületett az elsö dal, azután amásodik, a harmadik, azután mind.

Bettié élete meg van mentve.

AZ ÉLET FOLYAM, MELY GYERMEKKORÁBAN BELÉ ÖMLÖTT, --MERT BENNE ELFOLYTVA VOLT, ÉLETÉT EMÉSZTETTE, BERZSEKET MEGÖLTE— MOST KIUTAT TALÁLT A SZABADBA, A GYER-MEKEN KERESZTÜLA DALBAN.

— — — — — — — —

A Budapesten lako Arany család, a legbensöbb részvéttel osztozott az özvegy bánatában. Ök sohasem felejtették el a baráti kezet, mit a Rozvány család nyujtott nekik. Hosszu hetekre, honapokra hivták magukhoz az özvegy Berzseknét, kit Arany János elejétöl kezdve mindvégig "Betti hugom "- nak nevezett, Aranyné pedig „Bettának.

Rozvány Erzsébet az"Arany bácsi " és"Arany néni " meghivását mindig elfogadta, hol a szellem óriás baráti körében vehetett részt,

Férjhez nem ment többet, bár számtalan kéröje volt, köztük az ország neves férfiai; a gyászt hosszu évekig viselte.

B, Rozvány Erzsébet 1879 Augusztus 18 -án, az 50-ik születési évét tölti be.

Ebben az évben Arany Jánostol egy emléket kap . Az azon évben megjelent "Toldi szerelme" diszkötését. A kötet belselyében Arany János sajátkezüleg irja be:

" Berzsek ezredesné Rozvány Erzsébetnek

emlékül

Arany János "

Arany János ezen ajándéka ma az oradeai tartományi Muzeumban van.

....

AZ 1907-ik évben, mikor a végrendeletét iratta megszólalt Erzsebet :

" Sajnálom, hogy elváltam Berzsektöl"

Egy év mulva, 1908 Nov. 28-án betegség nélkül álmában érte a halál.

Éjjeli szekrényén a verskötetben, mit olvasott egy röpke levéltöredék állt: az ö irásával:

M I E L Ö T T S Z E L L E D E L E H A Z Á T B E T Ö L T E N D É D
E L B Ü V Ö L I A Z M Á R L E L K É T A G Y E R M E K N E K, K I
Á H I T A T T A L T E K I N T V E F Ö L R E Á D, S Z A V A I D R A
Z S O L O Z S M A K É N T F I G Y E L T .

B "

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KÖNYVTÁRA

Amint meséskönyvében meg volt irva, szive -- a törrel átjárt szív-- gyermekkorától kezdve " holtig hü maradt " Eszményképéhez.

Timisoara 19 Oktomvrig 1956

Marta Gabriela